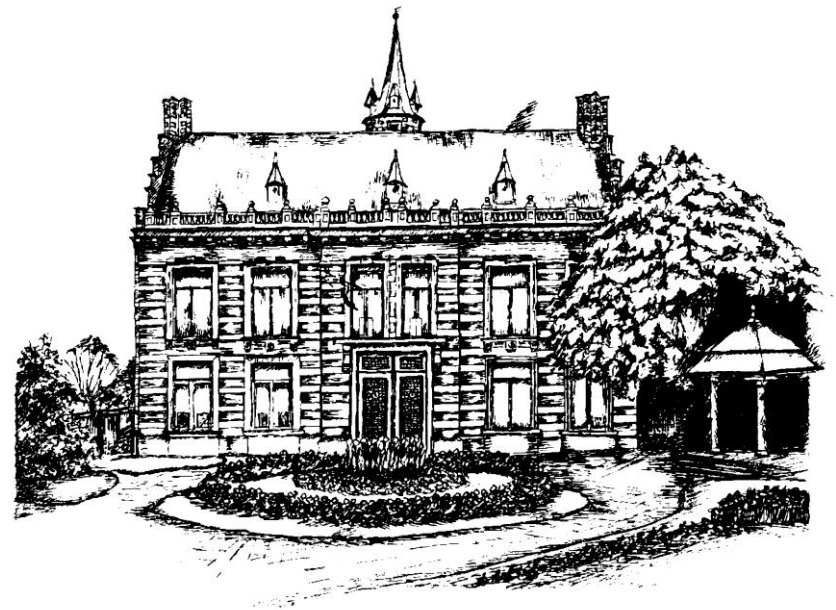
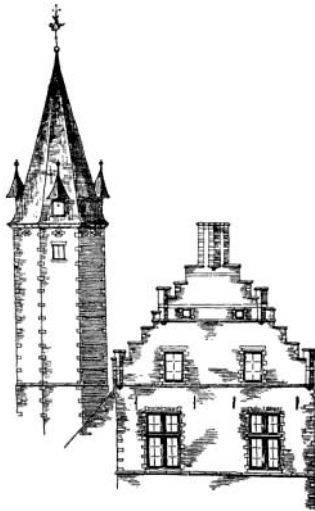

Driemaandelijks tijdschrift
Jaargang XXIX nr 3 – 2011
Afgiftekantoor Turnhout 1
www.taxandriavzw.be

België – Belgique
P.B.
2300 Turnhout 1
8/4722
P708501

Taxandria Nieuws

Met steun van de
Vlaamse overheid

V.U.: Bert Hendrickx - Hertestraat 18 - 2300 Turnhout - taxandriavzw@gmail.com

*Ledenblad van Taxandria,
Koninklijke Geschied- en Oudheidkundige
Kring van de Antwerpse Kempen v.z.w.*

Woord vooraf

Beste Taxandrialid

De tweede helft van 2011 kondigt zich in de Turnhoutse culturele sector aan als een drukke voorbereidingstijd voor het langverwachte feestjaar 2012, wanneer Turnhout 800 jaar als stad bestaat. Het Taxandriamuseum wordt deze maand volledig leeggemaakt en grondig aangepakt in functie van de historische tentoonstelling "Turnhout Terminus, Turnhout Centraal". Het museumdepot is net heringericht en fors uitgebreid om de verhuisde collectiestukken een optimale tijdelijke verblijfplaats te geven. Ondertussen wordt de rijke collectie van het Taxandriamuseum minutieus geregistreerd, gefotografeerd en geïnventariseerd. Een monnikenwerk dat de nodige tijd vergt. De verschillende publicaties rond Turnhout 2012 - en dit zijn er best wat - krijgen langzaam, maar zeker vorm. Er wordt duidelijk niet stilgezeten.

Op de cultuurmarkt van 11 september in de Gemeentestraat wordt al een eerste sluier opgelicht van wat u volgend jaar kan verwachten.

De eigenlijke werking van Taxandria gaat ondanks deze drukte onverminderd voort. Naast een lezing over "Texandrië" en Brabant in de vroege middeleeuwen op 28 september bereiden we een uitstap naar Mechelen voor en nodigen we u nu al uit voor de tweede Taxandria Filmavond die dit jaar de jaren 1960 en 1970 in hun volle nostalgie zal tonen.

Wanneer je door deze nieuwsbrief bladert, merkt u dat er meer en meer bijdragen door leden van Taxandria zijn geschreven. Dit tijdschrift wil dan ook een plaats bieden aan historisch onderzoek of berichtgeving over de Antwerpse Kempen en Turnhout. Hopelijk is dit een uitnodiging voor velen onder u!

*Bert Hendrickx
voorzitter*

Lezing door prof. dr. Arnoud-Jan Bijsterveld op woensdag 28 september : "Texandrië" tussen Willibrord en hertog De Middeleeuwen in de Kempen vanuit historische bronnen

Op **woensdag 28 september** om 20.00 uur zal prof. dr. Arnoud-Jan Bijsterveld een lezing houden in de Trouwzaal van het Stadhuis, Grote Markt in Turnhout over de oude streekbenaming die sterk gerelateerd is aan onze verenigingsnaam.

De middeleeuwse geschiedenis en archeologie van het noorden van het hertogdom Brabant spreken tot de verbeelding. Vooral archeologen trekken geregeld de aandacht met hun vondsten uit de periode tussen 500 en 1500. Maar wat weten we eigenlijk van de Kempen in die periode? Enerzijds lijken die Middeleeuwen nog betrekkelijk dichtbij (dichterbij in ieder geval dan de prehistorie) en anderzijds is het een vreemde wereld. In deze lezing wordt eerst aangegeven hoe wij tegen die Middeleeuwen aankijken. Niets lijkt dan nog zeker te zijn. Maar vervolgens wordt vanuit de nieuwste inzichten toch een visie op de geschiedenis verteld onder de titel 'Texandrië tussen Willibrord en hertog: een grand narrative van de geschiedenis van de Kempen tot circa 1200'. Tot slot worden historische bronnen en archeologie met elkaar in verband gebracht.

Prof. dr. Arnoud-Jan Bijsterveld (° Waalre 1962) is historicus en studeerde middeleeuwse geschiedenis aan de Katholieke Universiteit Nijmegen en de Universiteit van Amsterdam. In 1993 promoveerde hij aan de Vrije Universiteit te Amsterdam. Hij was werk-

zaam als onderzoeker en docent aan verscheidene universiteiten in binnen- en buitenland (Luik, Princeton, Leuven) en in het voortgezet onderwijs. Sinds 1999 is hij bijzonder hoogleraar Cultuur in Brabant aan de Universiteit van Tilburg, waar hij zich bezighoudt met onderwijs, onderzoek en ondersteuning op het gebied van de lokale en regionale geschiedenis, cultureel erfgoed en identiteit. Daarnaast is hij sinds 2004 universitair hoofddocent bij het Departement Sociologie aan de UvT, in welk kader hij colleges sociaal-culturele en middeleeuwse geschiedenis verzorgt. Hij maakt deel uit van verschillende tijdschrift- en jaarboekredacties en heeft als bestuurslid van verscheidene organisaties een actief aandeel in de organisatie van studiedagen en symposia op het terrein van de regionale geschiedenis en volkscultuur. Als adviseur is hij betrokken bij de beleidsontwikkeling van cultuurhistorische organisaties en instellingen en van provincie en gemeenten.

Fragment uit: *Belgii veteris typus ex conatibus geographicis Abrahami Ortelij, 1584*

CULTUURMARKT

2011 11 september van 10 tot 17 uur
Gemeentestraat Turnhout

Zoals de voorbije jaren zal een enthousiaste vertegenwoordiging van Taxandria aanwezig zijn op de cultuurmarkt om de werking van de Kring te tonen en te promoten. De "dialectenquiz" van vorig jaar was een waar succes. Als je wil weten wat het thema dit jaar is, moet je zeker eens langskomen! Tot dan?

Open Monumentendag en processie in Begijnhof

zondag 11 september Conflict
www.openmonumenten.be

© Toerisme en stadspromotie Turnhout

Naast de Turnhoutse cultuurmarkt vindt op 11 september ook de Open Monumentendag plaats. In heel Vlaanderen kan je dan (meestal) gratis musea en monumenten bezoeken.

www.openmonumenten.be

Op diezelfde 11de september wordt in het Turnhoutse begijnhof een processie georganiseerd. Kinderen en volwassenen beelden diverse thema's uit in de processie van de Heilige Begga.

De ommeegang vertrekt na de eucharistieviering van 9u30.

Viering 67ste verjaardag van de bevrijding op 24 september

Op **24 september**, eerste dag van de bevrijding van Turnhout en verjaardag van het sneuvelen van Luitenant Thomas William Salmon, zal om **10 u 30** een herdenking plaatsvinden op de Stedelijke Begraafplaats van Turnhout, aan de Kwakkelstraat, met toespraken gehouden door burgemeester Stynen, door Guido van Wassenhove, voorzitter van de Polar Bear Association, Belgian Branch, en door Sam Van Clemen, bestuurslid van Taxandria. Er volgen een bloemenhulde en een dodenappel van alle gesneuvelde Britse en Poolse militairen.

Twee Britse oud-militairen zullen aanwezig zijn: Dennis DIMOND, gewezen Korea veteraan en lid van het Essex-regiment, secretaris en penningmeester van de "49th (West Riding) Infantry Division Association 'The Polar Bears'", en Joseph HOADLEY, WO II veteraan, trooper van het 49e Reconnaissance Regiment, die op 24 september 1944 met zijn pantserauto in de Koningin Elisabethlei stond en Rupert Dorgan als bestuurder van een brengun carrier zag voorbijrijden, met de zieltogende luitenant Salmon aan boord. Rupert

riep daarbij Joe Hoadley toe: *He's had it, Hij is eraan.*

Een van beiden zal bij de herdenking de "Exhortation" opzeggen: *They shall grow not old, as we that are left grow old. Age shall not weary them, nor the years condemn. At the going down of the sun, and in the morning, we will remember them.*

waarop de aanwezigen antwoorden: *We will remember them.*

De namen van de Turnhoutse gesneuvelde weerstanders, gefusilleerden en omgekomen burgers zullen worden afgeroepen.

U wordt vriendelijke uitgenodigd voor deze herdenkingsplechtigheid.

Eerste uitnodiging voor de herfstuitstap op zaterdag 19 november naar Mechelen

Mechelen, een stad die iedereen kent van de Sint-Romboutstoren en het stadhuis (het Paleis van de Grote Raad met de lakenhal), maar die zo veel meer te bieden heeft.

De Dijlestad heeft ook minder bekende troeven, die zeker een bezoek waard zijn. Mechelen is een dynamische levendige stad geworden die de laatste jaren door steeds meer toeristen (her)ontdekt werd...

Op **zaterdag 19 november** bezoeken we met onze kring deze stad van de Maneblussers.

Naast een stadswandeling langs historische kerken, stadspaleizen en pittoreske steegjes plannen we een bezoek aan de Koninklijke Manufactuur De

Wit, wereldwijd geroemd omwille van de restauratie en conservering van wandtapijten. De andere bezoekplaatsen en het exacte programma volgen in de Taxandria Nieuwsbrief van eind oktober.

Bent u nu al geïnteresseerd om mee te gaan, dan kan u alvast mailen naar taxandriavzw@gmail.com
Zodra het exacte programma vastligt, ontvangt u dit van ons.

Voordracht Bert Tops als nieuw bestuurslid

Op de vorige bestuursvergadering van 15 juni werd dhr. Bert Tops voorgedragen als bestuurslid van Taxandria.

De officiële goedkeuring volgt nog tijdens de Algemene Vergadering van 2012.

Bert Tops (° Turnhout 1984) woont in Westerlo en is licentiaat in de geschiedenis (K.U.Leuven) en master in de archivaliek. Hij is werkzaam in het Algemeen Rijksarchief.

Zijn lezing voor Taxandria in het voorjaar over de geschiedenis van de Turnhoutse Grote Markt boeide velen. We zijn verheugd een jonge, geëngageerde kracht te mogen verwelkomen!

Nieuwsbrief Taxandria 3, 2011

Verslag lezing door prof. dr. Willem Frijhoff Govert Loockermans (1617?-1671) en zijn verwanten: hoe een Turnhoutenaar zich wist op te werken in de Nieuwe Wereld

Op woensdag 27 april gaf de gerenommeerde professor Willem Frijhoff van de Vrije Universiteit van Amsterdam een lezing over Govert Loockermans. Govert Loockermans was een Turnhoutenaar die in de Nieuwe Wereld een carrière zou uitbouwen. Loockermans wist zich op te werken als uitwijking uit Turnhout en Brabant, waar vele jaren oorlog woedde, via een koksmaat van de West-Indische Compagnie, naar een gefortuneerd doch gewiekst zakenman.

Professor Frijhoff is expert in de mentaliteitsgeschiedenis, Nieuw Nederland en haar netwerken. Frijhoff maakte een proefschrift over dominee Bogardus, die gehuwd was met Anneke Jans. De Turnhoutse Govert Loockermans was een zwager van Anneke Jans. Als er over de familie Loockermans is geschreven is het omdat zij voorzaten zijn van enkele nobele Amerikaanse geslachten. De Stuyvesants stammen rechtstreeks van Govert af, en de Amerikaanse verwanten van zus en neef van Loockermans zijn mogelijk nog bekender: de twee presidenten Roosevelt, schrijver Henri Fenimore Cooper, Astor (van Waltdorf-Astoria), John Macadam, ... Maar is dit wel relevant, wanneer een aanzienlijk deel van Europa van Karel de Grote afstamt? Men kan zich vele vragen stellen: was

Govert Loockermans een held, een fenomeen van het hedendaagse Wall-Street kapitalisme, een meedogenloze pionier, of is het een mens vormgegeven door zijn eigen tijd?

Hoewel hij als koopman enig aanzien had, kan Govert Loockermans misschien wel de bekende onbekende genoemd worden. Hij komt in geen enkel Nationaal Woordenboek voor, noch op de wikipedialijst van bekende Turnhoutenaren. Toch zijn enkele van Goverts daden overbekend in de ontstaansgeschiedenis van een land dat zou uitgroeien tot de Verenigde Staten. Een bepaalde episode uit het leven van Govert Loockermans werd zelfs aangehaald in de Amerikaanse geschiedschrijving als de uitvinding van een land van de vrijheid! Loockermans durfde met de prinsenvlag, die hij boven zijn hoofd hield en "doorkogeld" werd, een vertegenwoordiger van Rensselaer te trotseren, die uit kracht van de West-Indische-Compagnie een domein in zijn privaat bezit had dat hem de macht van een Europese feodale dorpsheer gaf. Enkele van zijn daden zijn evenwel beruchter. Loockermans moest zich verantwoorden voor de dood van een Indiaans opperhoofd en een zekere handelaar in Connecticut moest in Nieuw Amsterdam een bewijs halen dat hij niet Govert Loockermans was, zo bang dat men van Loockermans was !

Hoewel er enkele artikels over Govert Loockermans zijn geschreven moet toch de genealogie van de familie volledig worden herzien. Govert zelf was in 1616 of 1617 geboren als zoon van Jacob Loockermans, zoon van Goyvaert Loockermans de Oude (ca. 1545/50-1628), die zich vanuit Mierde in Turnhout had gevestigd en een vooraanstaand burger was geworden. Govert werd vaak verward met Godefridus Loockermans, gedoopt in de Sint-Pieterskerk in 1612. Maar omdat Govert zich in 1633 uitdrukkelijk 16 jaar oud noemde, kloppen de genealogiën niet. Govert is mogelijk zelfs niet in Turnhout geboren, maar in Noord-Frankrijk, waar zijn vader met enkele stadsgenoten tussen 1613 en 1617 zijn gaan turf steken. Govert zelf klopte als 15-jarige te Amsterdam bij de WIC aan. In de geschiedenis van de nazaten van Loockermansen zijn enkele verkeerde feiten of interpretaties geslopen: het verhaal dat drie broers: Govert, Jacob en Pieter samen de oversteek maakten en een zus die volgde moet herzien worden. De Jacob in de Nieuwe Wereld was zeker geen broer van Govert en duikt pas in de bronnen op in 1657.

Govert Loockermans wist de sympathie op te wekken van enkele invloedrijke figuren. Hij wist zich in te trouwen in een vermogende Amsterdamse familie, maar was vooral zelf een gewiekst zakenman. In

Nieuwsbrief Taxandria 3, 2011

Nieuw Nederland werd vooral fortuin gemaakt in de pelsenhandel. Govert overleed in 1670 of 1671. Ongebruikelijk voor een koopman liet hij geen testament na. De erfenis van Loockermans, de "Loockermans Estate" gaf zelfs aanleiding tot een twist tussen twee machtige politieke clans.

In de lezing van Frijhoff kwam vooral veel context van die tijd naar voor, waaronder ook het religieuze aspect. Govert Loockermans liet bij het verlaten van Brabant zijn katholieke roots achter zich en werd lid van de gereformeerde kerk. Volgens de professor was de verhuis naar de Nieuwe Wereld niet zozeer ingegeven door religieuze motieven, maar wel het verlaten van een land geteisterd door oorlog, de drang naar avontuur en de zoektocht naar betere levensomstandigheden. Vele tijdgenoten uit Turnhout en omgeving hebben de verhuis naar de Republiek ingezet. Dat Govert Loockermans zich als koksmaat aanmeldde bij de West-Indische-Compagnie, was mogelijk ingegeven door de verhalen van de overval van Piet Hein op de Spaanse zilvervloot en de zilverkoorts die in de Republiek wakkerde.

Dit artikel is slechts een veel te kort verslag van de zeer boeiende en vooral uiterst gedetailleerde lezing door prof. Frijhoff.

De manier waarop een zoon van Turnhoutse tufstekers een "de Loockermans Estate" opbouwde is terug te vinden in het eerstvolgend jaarboek van Taxandria, waarnaar we de geïnteresseerden doorverwijzen.

Bert Tops

Grote veranderingen in het Taxandriamuseum en het Turnhoutse museumdepot

Donderdag 28 april bracht een afvaardiging van het Taxandriabestuur een geslaagd bezoek aan het centrale museumdepot van het Taxandriamuseum en de andere musea van TRAM41.

Eerst kregen we van Sofie Wilder, coördinator van TRAM41 een uiteenzetting over de verhuis van het Taxandriamuseum en meer specifiek van de maquette van het 17de-eeuwse Turnhout. Schepen Eric Vos vulde waar nodig aan en schetste de inspanningen van het stadsbestuur. Tenslotte werden we door Karlien De Voecht, beleidsadviseur "Behoud en beheer" rondgeleid in het depot en werden de uitbreidings- en verbeteringswerken besproken.

Schepen Eric Vos, Bert Hendrickx en Karlien De Voecht in het depot (foto J. Boone)

Het tijdschema van de grootscheepse verhuizing van het Taxandriamuseum is als volgt:

- Tussen 1 september 2011 en 16 maart 2012 sluit het Taxandriamuseum volledig en is een bezoek onmogelijk.
- In september 2011 worden de collectiestukken gefotografeerd, opgemeten, geregistreerd en veilig ingepakt. Stukken die extra behandeling nodig hebben worden professioneel gerestaureerd. Circa 5000 voorwerpen verhuizen dan naar het centraal museumdepot.

Nieuwsbrief Taxandria 3, 2011

- In oktober wordt de bestaande opstelling afgebroken, volgt er een houtwormbehandeling van het gebouw, wordt een branddetectiesysteem geïnstalleerd en wordt een eerste aanzet gegeven om de voortuin heraan te leggen.
- In november en december krijgen de kamers van het museum een nieuw verlaagde, wordt de verlichting aangepakt en worden er nieuwe (klimaat)vitrines geleverd. Zo zou vanaf januari de tijdelijke tentoonstelling "Turnhout Terminus, Turnhout Centraal" in het grote feestjaar 2012 kunnen opgebouwd worden.
- Op 5 mei heeft het College van burgemeester en schepenen beslist dat de maquette van het 17de-eeuwse Turnhout een tijdelijk onderkomen krijgt op de eerste verdieping van het stadhuis aan de Grote Markt, tussen het kantoor van de burgemeester en de raadszaal. De verhuis gebeurde zonder schade door een gespecialiseerde glasfirma en door een kunsttransportfirma.
- Ondertussen wordt het museumdepot fors uitgebreid, geklimatiseerd en voorzien van een branddetectiesysteem.

Al deze ingrijpende veranderingen hebben een stevig prijskaartje. Dat de stad hiervoor een stevige financiële inspanning doet, kan alleen maar dankbaar toegejuicht worden.

Dubbels jaarboeken

U ontving in juli het jaarboek van Taxandria. We hopen dat u het in goede staat ontvangen hebt.

Blijkbaar hebben enkele leden die al vorig jaar omwille van meerdere redenen deel II van "Het Turnhoutse geheugen van Brabant" ontvingen, opnieuw, per vergissing, een exemplaar ontvangen. Aan hen vragen we vriendelijk om dit dubbele exemplaar ofwel terug te sturen of te brengen naar één van de bestuursleden van Taxandria. U mag ons ook contacteren, zodat wij bij u thuis het jaarboek kunnen ophalen. Onze excuses voor dit extra werk.

Alvast bedankt!

Soepbedeling op Erfgoeddag op 1 mei in het Taxandriamuseum

Op Erfgoeddag mocht het Taxandriamuseum heel wat bezoekers ontvangen. Het feit dat het museum voor de laatste keer in de 'huidige' opstelling te zien was, zal hier zeker mee te maken hebben. De wortelsoep die Taxandria in het kader van het erfgoeddagthema "armoe troef" aan de bezoekers schonk, smaakten velen. De opbrengst ging naar de 'soep op de stoep' actie van Welzijnszorg.

Foto's Ingrid Rombaut

Nieuwsbrief Taxandria 3, 2011

(Tegen)bezoek aan het Eichamuseum in Bergeijk en overhandiging manuscript aan de stad Lommel

Op 17 juni bracht een groep bestuursleden een bezoek aan het archeologisch museum Eicha in het Nederlandse Bergeijk. De vrienden van het Eichamuseum waren vorig jaar te gast in het Taxandriamuseum en het stadsarchief. Deze ontmoeting bracht per toeval aan het licht dat er in het Turnhoutse stadsarchief een tot dan toe onbekend manuscript van Bergeijkenaar P.N. Panken, een Geschiedenis van Lommel, wat verborgen tussen vele andere archiefstukken.

Dit handschrift van september 1902 werd door de schrijver in 1903 ter publicatie voorgelegd aan een comité van het pas opgerichte Taxandria, toen nog Maatschappij van Geschiedenis en Oudheidkunde der Kempen. De bedoeling was deze studie te laten drukken en uit te geven.

Ondertussen had Panken ook contact gelegd met drukkerij Spichal. In een brief aan Joseph Spichal schrijft hij: "Ik wil de wijze van drukken gaarne aan het bestuur van Taxandria overlaten, doch als bijdrage in den Kempenaar acht ik het geschiktste dewijl deze schone courant als van ouds in geheel Kempenland gaarne gelezen wordt."

Het gedrukte boek en de publicaties in de Kempenaar zijn er nooit gekomen. Een poging tot verklaring hiervoor vinden we in een interne nota van het publicatiecomité van Taxandria. Het comité achtte de studie niet van die kwaliteit om het in zijn geheel te drukken en uit te geven. Dat nam niet weg dat er volgens de eerste voorzitter van Taxandria, Louis Stroobant bepaalde delen wel interessant genoeg waren om te publiceren, zoals de inventaris van de gemeentelijke archieven en de lijsten van priesters en beroemde "inboorlingen" [sic] van Lommel. Door het plotse overlijden van Panken op 20 juli 1904 is het manuscript nooit teruggekeerd naar de schrijver en kwam het zo in het archief van Taxandria terecht...

Bij ons bezoek aan Bergeijk werden we deskundig rondgeleid in het interessante Eichamuseum door conservator Johan Biemans. Hij toonde er ons vol passie hoe archeologische vondsten werden geconserveerd en indien nodig gereconstrueerd. Bovendien liet hij ons ook kennis maken met enkele Bronstijdgrafheuvels (inclusief

een spannend spookverhaal!) en de middeleeuwse Hofkerk (Sint-Petrus-Banden), waar we het graf van P.N. Panken bezochten.

Guido Landuyt, Marie-Paule Peeters en Johan Biemans (foto's : Jacques Boone)

Omdat Johan Biemans de voorbije decennia alle bekende handschriften van P.N. Panken minutieus heeft uitgegeven, wilde het bestuur van Taxandria aan hem en de Vrienden van het Eichamuseum een digitale kopie van het Turnhoutse handschrift over Lommel overhandigen.

Op deze wijze werd de warme band die rond 1900 tussen Bergeijk en bestuursleden van Taxandria bestond opnieuw aangehaald.

Na een korte lunch op het marktplein van Bergeijk werden we warm ontvangen in "De Kolonie", het archeologisch en historisch museum van Lommel.

Veerle Leysen, conservator van Erfgoed Lommel, leidde ons in het bijzijn van het bestuur van de Lommelse erfgoedvereniging rond in de collectie.

Ook aan hen overhandigden we een digitale kopie en een afgedrukte versie van het manuscript van P.N. Panken. Namens Erfgoed Lommel en de stad Lommel nam burgemeester Peter Vanvelthoven de bundel met

grote interesse in ontvangst.

De namiddag werd afgesloten met een receptie waar bestuursleden van Erfgoed Lommel en Taxandria op een gemoedelijke manier met elkaar kennismakten. Zo werd de basis gelegd voor een mogelijk intense samenwerking. Wordt vervolgd...

Veerle Leysen, (conservator/directeur Erfgoed Lommel vzw), José Caris (bestuurslid Erfgoed Lommel), Vic Mennen (ondervoorzitter Erfgoed Lommel) en Theo Mertens (voorzitter Erfgoed Lommel).

Eicha Museum Domineestraat 8a 5571 EJ Bergeijk Nederland
+31 497 558583 of info@eichamuseum.nl

"De Kolonie" Archeologisch en Historisch Museum Kolonie 77, 3920 Lommel
011/80.34.10 of info@erfgoedlommel.be

Bert Hendrickx

Noteer alvast in uw agenda:

Turnhout
in de jaren
1960 en 1970

CINEMA HET GEVOLG OTTERSTRAT 33
GRATIS INKOM IEDEREEN WELKOM

zaterdag
26 november
om 15.00 en om 20.00 uur

TAXANDRIA
FILMAYOND

Met steun van de Vlaamse overheid

en erfgoed van noorderkempen

FRAHM

Nieuwsbrief Taxandria 3, 2011

Even oprfrissen: 25, 50, 75, 100, ... jaar geleden

- Op 19 augustus 1311 wordt in Turnhout een oorkonde door *hertog Jan II* uitgevaardigd waarbij de abdij van Sint-Michiel van Antwerpen de hertogelijke familie een aantal schulden kwijtschold en in ruil de vroente of de woeste gronden van Beerse en Vosselaar kreeg, alsmede de lage gerechtigheid over de personen die er verbleven.

Op 21 augustus staat Hertog Jan II zijn 'recht van den vondt' af aan het passantenhuis. Elk verloren dier dat binnen een cirkel van 3 mijl rond de stad wordt gevonden, moet men aan het passantenhuis schenken.

- 5 augustus 1336, 675 jaar geleden wordt de kapelrij (kapelaanschap, hulppriesterschap) van Sint-Jan Evangelist en van Maria Magdalena in de Sint-Pieterskerk gesticht.

- 625 jaar geleden, in 1386 richtte Van Gelder in Turnhout de Rekamer "de Heidebloem" op, bescherming van de heilige Ionia. De kaart of statuten werden dat jaar goedgekeurd. De rederijkers hadden hun zaal op de bovenverdieping van het stadhuis, waar ze vergaden, aten en feesten. De feestvoorstellingen vonden plaats in de open lucht voor het Blazoen met jaartal 1538, met de tekst "Wy Bieën. Vrucht. Met. . Bliiscapen. Boven zie je het wapen van keizer Karel V, onderaan dat van Turnhout. Kopie door E. Wiethase, Taxandriamuseum.

hertogin Maria derijkers- onder de Apol-

der-meeste nochtans stadhuis.

Heybloemkens. het wapen van keizer Karel V, onderaan dat van Turnhout. Kopie door E. Wiethase, Taxandriamuseum.

Factionael Liedeken der Heybloemkens van Turnhout.

Aerdighe geeste, die ter seesten, hier sijt comē triūphant, minst mettē meeste, wils vollesse, alle vrecht seer abtāt, Fray Rhetorijcke

menighertieren, haert hier n'r vry onbeswaert, Ter eeren der soeter Violieren, sijn wy Heybloēkens hier vergaert.

Ghegraet nu zijt, tot deser tijt
 Alle die der const goet herte draeght,
 Acht op gheenen nijt, maer dencke met vlijt
 Tis beter benijdt syn dan beclaeght,
 Al mach Zoilus wat craieren
 En thoonen sijnen fellen aert,
 Ter eeren der soeter Violieren
 Syn wy Heybloemkens hier vergaert.

Doirloghs gherucht, is nu gevluht
 Het welck ons vreugde rapen, doet,
 Dies bieen wy vrucht, al sonder ducht
 Seer vrolijk met bliscapen, soet,
 Om dat Peys is, wy nu versieren
 Oubollighen krijgh, (tsy v verclaert)
 Ter eeren der soeter Violieren
 Syn wy Heybloemkens hier vergaert,

Al die beminnen, met herten met sinnen
 Die eer en welvaert deser Stadt,
 VVilt buyten en binnen, om drucx ver winnen
 Tot vreughden maken eenen padt,
 Helpt ons Rhetoricam heerlyck vieren.
 Binnen Antwerpen hooch vermaert,
 Ter eeren der soeter Violieren
 Syn wy Heybloemkens hier vergaert.

Alle die v geneirt, en vromelijck teirt
 Altyt alst v ghebueren mach,
 Tsy gaff oft weirt, worde op v bezheirt
 Compt by ons vendel sonder ontsach,
 En helpt ons winnen duer v bestieren
 Bijstervelt seer wel bewaert,
 Ter eeren der soeter Violieren
 Syn wy Heybloemkens hier vergaert.

PRINCELIICK graen, dit is ghedaen
 Ter eeren van v seer excellent,
 Orlof seer saen, wy moeten gaen
 Vertrecken nae ons logement,
 Den wijn gaen drincken en vrolijk bieren
 Dlijf gaen stercken ongespaert,
 Ter eeren der soeter Violieren
 Syn wy Heybloemkens hier vergaert.

Vol ghebrecks.

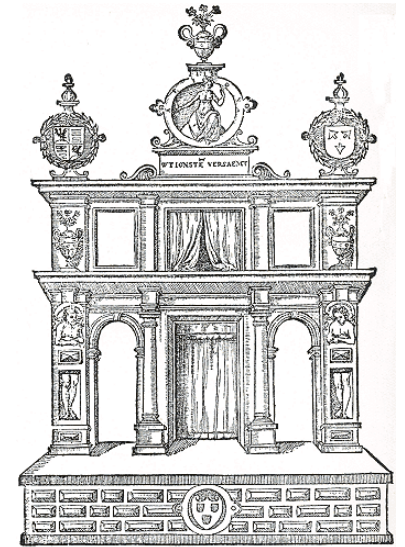
1 5 6 1.

Op 24 augustus 1561, 450 jaar geleden nam de Turnhoutse rederijderskamer 'Het Heybloemke' deel aan de landjuweelwedstrijd in Antwerpen. De Turnhoutse afvaardiging, 75 man sterk, droeg zwarte kousen, rode hoeden met witte pluimen en blauwe en witte sluiers, de kleuren van de stad. 28 augustus startten de haagspelen. 30 augustus vond de vertoning van 'Het Heybloemke' plaats.

Achtereenvolgens brachten zij de gevraagde stukken op het podium. Al deze stukken waren het werk van de Turnhoutenaar Joris de Hoze. Hij had als voornaamste taak de keuze van het repertorium dat voor een groot deel door hem zelf gecomponeerd werd. De Hoze ondertekende zijn werken met de spreuk 'Vol Ghebreck'.

De mannen uit de Kempen kaapten meerdere prijzen weg. Zo behalen ze de eerste prijs voor het 'spel van sinne' en ook voor de beste 'sot'. Voor het prachtigst inkomen en voor het esbattement krijgen zij de tweede prijs. Vanwege de magistratuur van Turnhout bekommt 'Het Heybloemke' een subsidie van 150 Rijnse gulden.

Podium van het Antwerpse Landjuweel van 1561. Bovenaan staat de spreuk van de rederijderskamer De Violieren: 'Wt ionsten versaemt' ('Uit genegenheid [voor de kunst] samengekomen')

D. Coigneau, E. Cockx-Indestege, e.a., Uyt Ionsten Versaemt. Het Landjuweel van 1561 te Antwerpen. Brussel, 1994 is een zeer uitgebreide en rijk geïllustreerde studie over deze wedstrijd. U kan dit boek ook raadplegen op:

http://belgica.kbr.be/pdf/lp/uyt_ionsten_versaemt.pdf

met op blz. 162-167 teksten, afbeeldingen en uitleg over de Turnhoutse bijdrage. J.E. Jansen en E. Van Autenboer geven in de Taxandria-jaarboeken van 1937, 1938 en 1954 de nodige details.

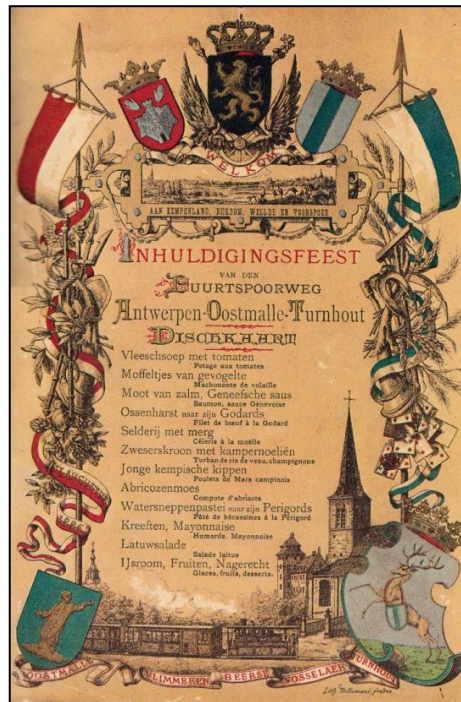
- In 1436, 575 jaar geleden vond de vergadering van de Staten van Brabant plaats in Turnhout.

- Lambertus Coomans van Turnhout is bij Erasmus als hij uitgeput door jicht en buikloop, sterft in de nacht van 10 op 11 juli 1536, 475 jaar geleden. Hij vangt Erasmus' laatste woorden op: *Moeder Gods denk aan mij – Mater dei memento mei*. Deze unieke getuigenis werd voor het eerst toevertrouwd aan een Turnhouts document, nu bewaard in het stadsarchief. Met het geld dat Erasmus hem nalaat, kan Coomans zijn studies in Leuven betalen. Hij wordt priester en keert naar Turnhout terug als kanunnik van het Sint-Pieterskapittel.

Desiderius Erasmus door Albrecht Dürer

- 27 augustus 1611: ondertekening en bevestiging van de akte en oprichting van het nieuwe gasthuis in Turnhout door bisschop Joannes Malderus.
- Op 20 juli 1661 doodt ene Jan Van Velthoven een oude wolf in Turnhout en krijgt hiervoor een “drinkpenning” van 12 stuivers.
- 23 augustus 1661: Een nieuw contract wordt getekend met orgelbouwer Jean le Royer voor het bouwen van een nieuw instrument in de Sint-Pieterskerk. Het oude orgel is “vergaen” en wordt gekenmerkt door “onbequaemheyd”.

- Op 17 augustus 1886, 125 jaar geleden, werd de buurtspoorweg Turnhout - Oostmalle ingehuldigd. De tramlijn werd aanbesteed aan Robert van Peruwelz tegen 72.200 fr. Bij het feest zijn ministers, de gouverneur van de provincie, volksvertegenwoordigers en senatoren. De meeste verenigingen van de stad trekken mee in een stoet ingericht voor deze gelegenheid. Aan de genodigden wordt een banket aangeboden. 's Avonds is er nog een fakkeltocht en een speciale verlichting.

- Zuster *Maria-Jozefa* vernederlandst in 1911 de normaalschool van het Heilig Graf. De middelbare school is intussen vernederlandst.
- In het Verslag over het Bestuur en den Toestand der Zaken van de Stad Turnhout van 1911 lezen we:

Rampen en ongelukken: “Op Zaterdag en Zondag 12 en 13 Oogst laatstleden [1911] heeft een verschrikkelijke bosch- en heidebrand gewoed, de hevigste welke men hier ooit te zien kreeg. Begonnen op Zaterdag morgen rond 8 uur nabij kilometerpaal 7, waar de steenweg van Breda over den spoorweg van Turnhout loopt, strekte de brand zich weldra uit over eene oppervlakte van verschillende hektaren en vond overal nieuw en gemakkelijk voedsel door de aanhoudende en schrikkelijke droogte welke sedert eenigen tijd heerschte. De brand duurde heel den Zaterdag en Zondag voort, ondanks de moedige hulp der pompiers van Turnhout, Weelde en Merxplas, geholpen door de colons van Merxplas, spoorwegbedienden, tolbeambten, gendarmen en burgers.

Den Zondag middag werden de genie soldaten door het Gemeentebestuur van Turnhout opgeëischt en deze kwamen ten getale van 280 man, officieren en soldaten tegen den avond aan.

Met spade en bijl gewapend tastten de troepen het vuur aan en om 11 uur 's avonds na verscheidene uren moedig werken was de heide geblusht. Tusschen de 500 en 1000 hektaren bosch en heide zijn in vlam opgegaan en de schade wordt geraamd op ongeveer 70.000 frank. Uit het onderzoek van politie en gendarmen blijkt dat de brand toegeschreven wordt aan de glensters der locomotief van den trein en dat de staat waarschijnlijk verantwoordelijk zal gesteld worden voor de aangerichte schade.

We hadden dit jaar een zeer heeten zomer welke de laatste na-jaarsvruchten letterlijk verschroeid heeft. Wij bleven bijna drie maanden zonder regen en hebben het aan onze waterleiding te danken, dat er geen gebrek aan water was. Men oogstte veel en goed hooi, toemaat was er veel minder doch deze is ook van goede hoedanigheid.... De beeten beloven heel weinig en de koolen zijn al even schaarsch. Aardappelen zijn er veel en goede, doch de prijs is nog al duur (7,50 fr. voor 100 kilos), daar groote hoeveelheden naar het buitenland verzonden worden. Rapen en speurrie beloven weinig of niets. Fruit is er over 't algemeen nog al veel."

- Bij aanvang van het schooljaar 1911-1912 werden volgende aantallen genoteerd (stadsverslag 1911-1912):
  - Sint-Jozefcollege: 537 leerlingen, verdeeld in 309 inwonenden, 150 externen en 78 apostolieken. Humaniora: 403 leerlingen, Voorbereidende klassen: 134 jongelingen.
  - Sint-Victor: 557 leerlingen, waarvan 324 internen en 233 externen. De hoger middelbare afdeling telde 114 leerlingen en de ambachtsschool 27 leerlingen.
  - Vrije Nijverheidsschool: 156 leerlingen.
  - Modelkantschool: 450 leerlingen
  - Kantschool H. Graf: 261 leerlingen.
  - Staatsmiddelbare school: 311 leerlingen, 87 voor de drie middelbare klassen.
  - Gemeentelijk lager onderwijs: 287 stadsjongensschool, 229 stadsmeisjesschool, 987 aangenomen jongensschool, 562 aangenomen meisjesschool, 315 aangenomen school van het H. Hart, 86 aangenomen gemengde school te Sevendonck.

- Gemeente bewaarschool: twee klassen en 149 leerlingen.
- Aangenomen bewaarschool Herentalsstraat: vijf klassen en 396 kinderen.
- Aangenomen bewaarschool parochie H. Hart: 4 klassen en 319 leerlingen.
- Tekenschool: 195 leerlingen: 4 metsers, 35 timmerlieden, 20 meubelmakers, 4 smeden, 14 schrijnwerkers, 9 beeldhouwers, 2 houtdraaiers, 2 etsers, 87 scholieren, 13 schilders, 3 koperslagers en 2 steenhouders.
- Muziekschool: 103 jongens en 107 meisjes: 41 piano-forte, 8 klarinet, 2 fluit, 1 trombone, 1 trompet, 3 piston, 3 "sashoorn"-alto, 17 viool, 1 contrabas en 2 vioolcel.

- 10 juli 1936, 75 jaar geleden: stichting Sint-Jozefkliniek Mermansstraat
- Eén dag later, op 11 juli werd de Turnhoutse zwemvereniging (TZV) opgericht.
- 31 juli 1936 overleed E.H. Joannes Van Mechelen, oud-onderpastoor sint-Pieter; 28 augustus overleed zr Maria Dorothea (Sophia Hilkens), kanunnikes van het Heilig Graf.
- In september 1936 wordt dokter Louis Schuermans (1904 - 1971) (foto), de allereerste geneesheerspecialist in Turnhout. Een straat is naar hem genoemd.
- 25 juli 1961 was er een brand in het speelgoedmagazijn van Karel Leyssen in de Patersstraat.
- Op 18 augustus 1961 was de officiële opening van de kinderkribbe "kind Jezus" in de Herentalsstraat.
- Op 30 augustus 1961 werd het Turnhouts telefoonnet geautomatiseerd met meer dan 2.500 aansluitingen.

- Als slot van de feestelijkheden 'Turnhout, 750 jaar Stad en Vrijheid' wordt het nieuwe stadhuis ingehuldigd in aanwezigheid van de Prinsen van Luik (de latere koning Albert en koningin Paola)

Een gedenksteen in het stadhuis herinnert eraan dat dit officieel werd geopend op 24 september 1961. De opening van het nieuwe stadhuis was het orgelpunt van vier maanden feestelijkheden ter herdenking van 750 jaar Stad en Vrijheid in Turnhout. Het was het eerste officieel bezoek van het jonge prinsenpaar aan de stad. Voor dit kort bezoek van ruim een uur kwam een massa volk op de been. Van de toenmalige burgemeester Bauweraerts ontving prinses Paola een prachtig Turnhouts kantwerk, terwijl Albert werd bedacht met een lederen schrijfmap met Turnhouts wapenschild. Prins Albert bracht ook een heildronk uit. "Ik drink op de welvaart van Turnhout en op de gezondheid van zijn sympathieke inwoners", zei de prins ietwat beduusd.

Toen de prinsen van Luik op het balkon van het Turnhouts stadhuis verschenen, raakte prinses Paola met de naaldhak van haar schoen vast in het hars tussen de glazen tegels van het balkon. De prins loste het snel op en beleefde er blijkbaar plezier aan om het nadien te vertellen aan sommige genodigden die het tafereeltje hadden gemist.

- Op 1 september 1986, 25 jaar geleden werd Rik Pelckmans tot directeur van de muziekacademie benoemd.
- Op 8 september 1986 ontvangt dr Paul Janssen het Turnhoutse ereburgerschap.
- 13 september van hetzelfde jaar: opening stripwinkel Tistjen Dop in de Patersstraat.
- Twee dagen later, op 15 september start het betalend parkeren op de parking van de Warande.

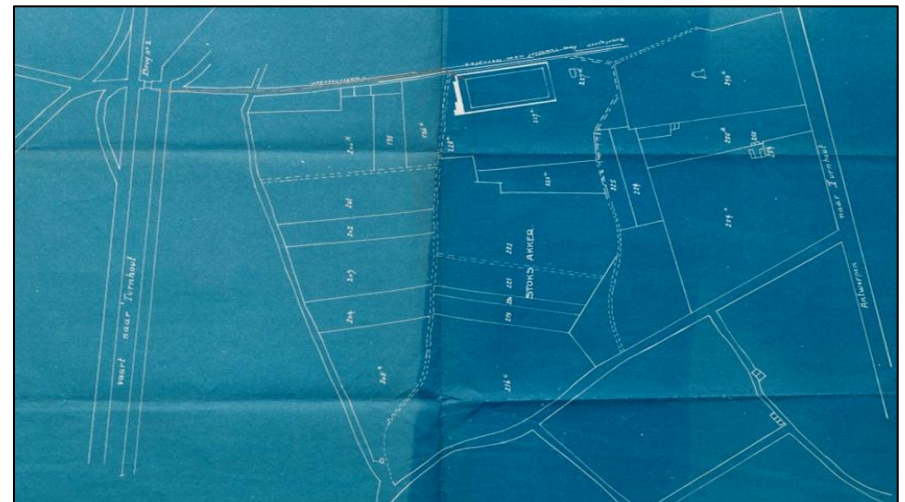
Bert Hendrickx met dank aan Willy Van Sprengel en Viviane Schuermans

Een nieuw zwembad voor Turnhout (deel I: 1900-1919)

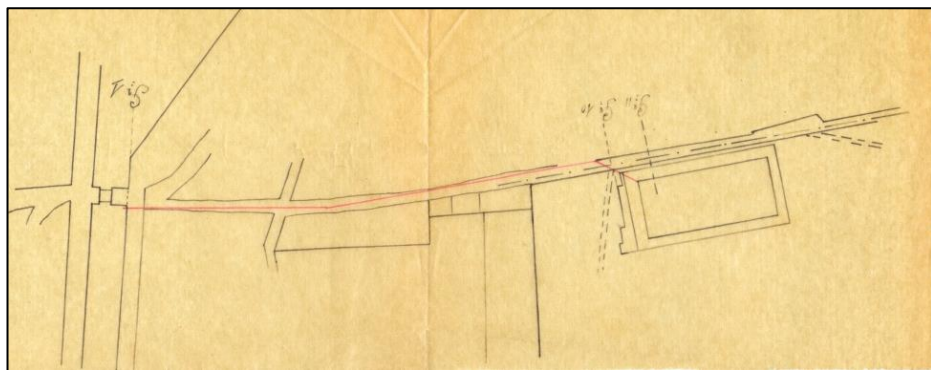
Het archief van Openbare Werken / Ruimtelijke Ordening is recent overgedragen aan het Stadsarchief-TRAM 41. Dit archief bevat tal van bundels over nooit uitgevoerde projecten. Een voorbeeld:

In 1900 bevatte Turnhout 20.945 inwoners; in 1914 waren dit er al 24.821. Ergens in die periode gaf het schepencollege opdracht tot het bouwen van een open zwembad in Turnhout. Het zou ingeplant worden in wijk "Stoks Akker", momenteel "Het Stokt" genoemd.

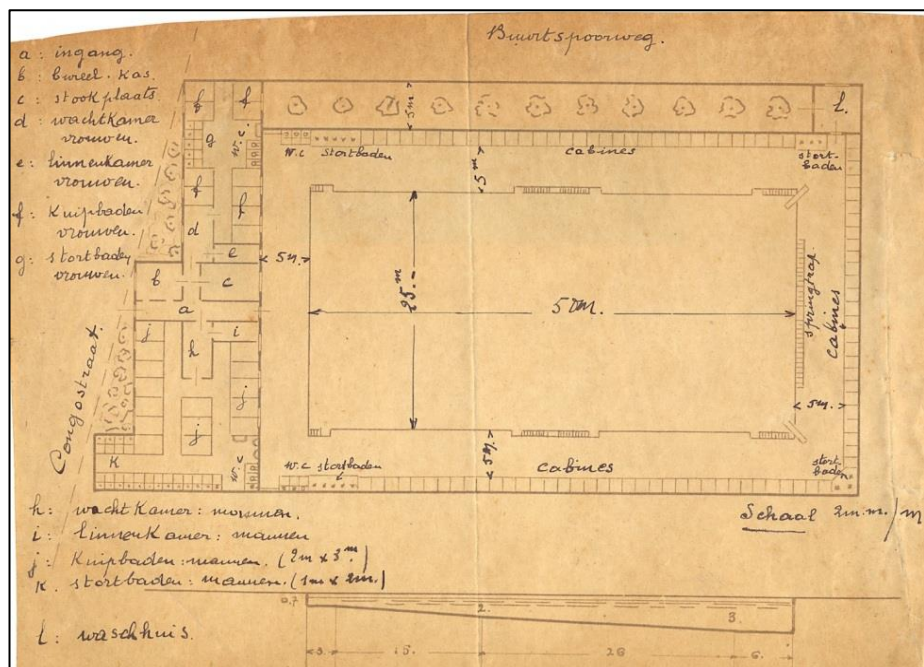
Er is een kadasterplan van deze inplanting bewaard gebleven. Het plan is niet heel duidelijk. Vroeger werden de bouwtekeningen eerst in Chinese inkt op doorschijnend kalkpapier aangebracht. Bij het afdrukken verscheen de tekening in het wit; de achtergrond werd blauw (vandaar de benaming *blauwdruk*). Met een beetje hulp kan je de juiste inplantingsplaats terugvinden. Links op het plan zie je het kanaal met de brug en zwaaiком. De twee witte verticale evenwijdige lijntjes rechts van het kanaal zijn de huidige Hertoginstraat. Het witte rechthoekig vakje bovenaan in het midden van het plan is het ontworpen zwembad. Het ligt tegen de huidige Brugstraat; toen nog een zandweg naast de buurtspoorweg (tram) naar Merksplas. Onmiddellijk links van het zwembad zie je een stippellijn. Dit zou de latere Kongostraat worden.

Er is ook een klein plannetje bewaard gebleven waarop de inplanting meer gedetailleerd is uitgetekend:

Het grondplan van het zwembad is ook bewaard gebleven :
 Het meet 25m x 50m. Dit zijn Olympische afmetingen van een zwembad voor een stadje van nog geen 25.000 zielen !
 Er zijn twee toelichtingsnota's bewaard gebleven. De ontwerper is niet bekend; zijn handtekening is onleesbaar. De cursief gedrukte teksten komen uit deze nota's.

De toegang werd voorzien vanaf de Kongostraat (toen nog een zandpad). Er zou een gebouw opgericht worden met centraal een doorgang naar het open zwembad. Links van de toegang lag de "Kant der vrouwen: wachtkamer, linnenkamer, 10 kuipbaden en 5 stortbaden." Rechts van de ingang lag de "Kant der mannen: wachtkamer, linnenkamer, 15 kuipbaden, 17 stortbaden en W.C." Er werden dus blijkbaar meer mannelijke dan vrouwelijke bezoekers verwacht.

"Rond het zwembad is een breed voetpad van 5m aangelegd om nuttig te zijn voor het oprichten van zitgelegenheid bij sportfeesten. Acht trappen geven toegang tot het water; twee springplanken (eéne 1m boven water en eéne 3m boven water) benevens een springtrap van 7m hoogte."

"Rond het dok, tegen den omheiningmuur worden 95 cabienen gebouwd, vier stortbad inrichtingen (koud water) en twee W.C. inrichtingen met waterplaatsen."

"Tusschen den omheiningmuur en den buurtspoorweg is een strook voorbehouden van 5m breedte die met boomen beplant wordt. Die boomen vormen later een gordijn van bladeren die het zicht in het zwembad belet voor inwoners van huizen die eventueel langs de andere zijde van den buurtspoorweg zouden opgericht worden."

Het nodige water voor het vullen van het zwembad zou aangevoerd worden vanuit het Kanaal Dessel-Schoten. Het peil van het kanaal lag 3m hoger dan dat van het ontworpen zwembad zodat geen pompinstallatie nodig was om het dok te vullen. Het peil van het kanaal moet echter altijd hetzelfde zijn. Er is voortdurend verlies van lekwater dat in de bodem of in de dijken sijpelt. Daarenboven verdampt een deel. Om de controle over de hoeveelheid water in het kanaal te houden is dus een toestemming nodig van de beheerders van het kanaal als men water wil aftappen. Het rapport schrijft hierover :

"De inhoud water zal bedragen 2645 m³. Hoe zal dat water getapt en ververscht worden ? Volgens reglement van Bruggen en Wegen mag men uit de vaart tappen 30 m³ per dag als het water niet teruggebracht wordt in de vaart. Aan terugpompen van het water, na gebruik, uit het dok in de vaart, valt mijns insziens, niet te denken : de afstand is te groot; leidingen en pomp zouden duur te staan komen ! Wij moeten dus het water als verloren beschouwen voor de vaart. In die voorwaarden zou het vullen à rato van 303 per dag 88

dagen duren. Daarop kan natuurlijk niet ingegaan worden. Het dok moet dus met leidingswater gevuld worden. De stad zou moeten zien of zulks mogelijk is. Om het water te verversen beschikken wij over 30m³ per dag uit de vaart. Bij druk bezoek is die hoeveelheid onvoldoende. Volgens de eischen der gezondheidsleer moet, dagelijks 1/20 van den inhoud water vernieuwd worden en ten minste eens per week het dok leeggelaten, gereinigd en met versch water gevuld”.

Kortom, de aanvoer van water uit het kanaal blijkt een groot probleem. Dan volgt nog een merkwaardig zinnetje waar verder niets meer mee gedaan wordt:

“Er dient nochtans opgemerkt dat, voor een bevolking van 25.000 zielen, aangenomen wordt dat een dok van 25m x 13m volstaat.”

Nog een vaststelling: nergens op het grondplan van het zwemdok is een installatie voorzien voor de zuivering van het kanaalwater!

Vermoedelijk werd een eerste ontwerp in de loop van 1913 of begin 1914 voor goedkeuring voorgelegd aan het Provinciebestuur. Dat bestuur eiste waarschijnlijk een aantal aanpassingen die waarschijnlijk door Turnhout werden opgevolgd want op 3 juni 1914 schrijft de Provincie aan het stadsbestuur:

“Dit zeer omstandig verslag wijst merkelijke verbeteringen van het oorspronkelijk ontwerp aan: ook twijfel ik niet of het zal de goedkeuring van uwen gemeenteraad bekomen.”

Op 3 augustus 1914 verklaarde Duitsland de oorlog aan Frankrijk. In principe kon Duitsland rechtstreeks Frankrijk aanvallen via Straatsburg. Het “von Schlieffenplan” voorzag echter in een omtrekkende beweging door België. Op 2 augustus 1914 stelde Duitsland België een ultimatum met de eis tot een vrije doortocht. Dit werd door België geweigerd waarop Duitsland het neutrale België de oorlog verklaarde.

Deze internationale ontwikkelingen hielden Turnhout echter niet tegen het ontwerp van een zwemdok ter goedkeuring aan de gemeenteraad voor te leggen. Enkele alinea's uit het verslag van de raad van 3 augustus 1914:

“Mr. Pelckmans vraagt dat de stemming over die zaak zou uitgesteld worden en de groote som, nodig voor de uitvoering van dat werk liever te besteden om den nood van het volk te lenigen in deze droevigen oorlogstyd”.

“Mr. Clymans zegt dat het nut eener zwemdok onbetwistbaar is, doch hy ook denkt dat het beter is de zaak te verschuiven en nu geen groot krediet te stemmen voor zulk werk, wanneer morgen misschien het volk zonder werk en zonder brood zal wezen.”

Nieuwsbrief Taxandria 3, 2011

“De heer Verwaest voegt er by dat de uitvoering der werken eener zwemdok de menschen daarom niet van honger zal doen sterven en dat het noodige geld wel zal gevonden worden om de noodlydenden by te staan.”

Het voorstel werd goedgekeurd met 14 tegen 2 stemmen. Waarschijnlijk werd er tijdens WO I niet verder gewerkt met het dossier maar werd wel getracht het op 16 augustus 1919 te hernemen. Dit blijkt uit een brief van het Provinciebestuur van 26 augustus 1919:

“Als gevolg van uw schryven van 16 dezer, N° 14676 L.C., Bassin de natation, heb ik de eer u te verzoeken my afschrift te doen geworden van de briefwisseling, die in 1914 over die zaak heeft plaats gehad, daar in myne bureelen niets dienaangaande te vinden is.”

Einde dossier: het is niet duidelijk of Turnhout hier nog op geantwoord heeft.

Wordt vervolgd...

Mon Römer

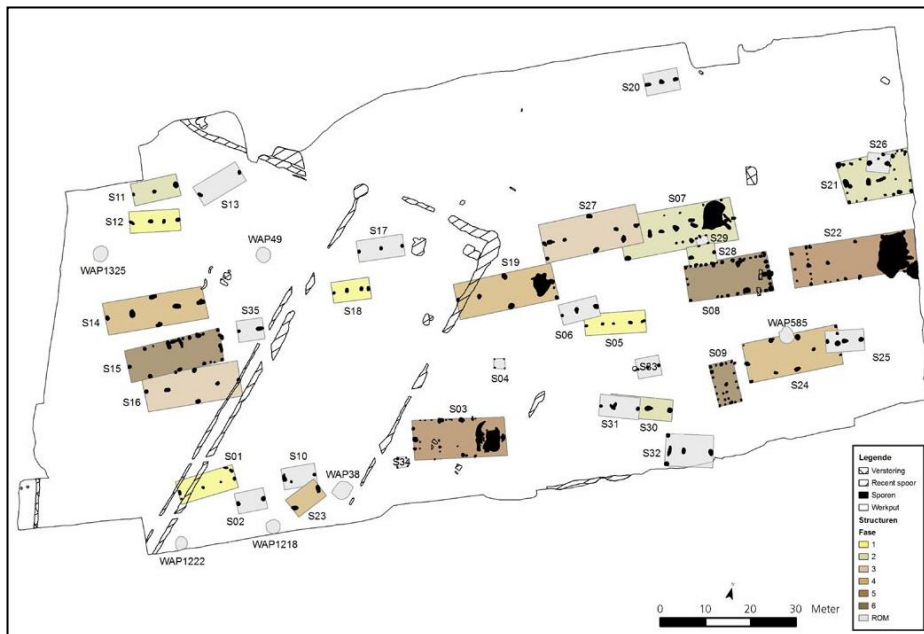
Alle wegen leiden naar... Romeinse bewoning in de regio Turnhout

Recent archeologisch onderzoek door de Archeologische dienst Antwerpse Kempen (AdAK) heeft de voorbije jaren verschillende nieuwe Romeinse vindplaatsen in de omgeving van Turnhout aan het licht gebracht. Opvallend is dat alle vindplaatsen zich ongeveer op één lijn bevinden, die lijkt samen te hangen met de oude middeleeuwse handelsweg van Keulen over Turnhout naar Antwerpen. De ligging van deze vindplaatsen lijkt te bevestigen dat deze verbindingsweg teruggaat tot de Romeinse tijd

In het plangebied van een verkaveling aan de Tijn- en Nelestraat in Turnhout werd een uitgestrekte nederzetting vastgesteld uit de late 1ste tot late 3de eeuw na Chr, waarbij een twintigtal hoofdgebouwen konden worden onderscheiden. De gebouwen uit de eerste eeuw en de eerste helft van de tweede eeuw zijn slechts herkenbaar als een rij van drie tot vijf zware middenstaanders. Mogelijk rustten de wandpalen op liggende balken, waardoor er geen restanten van zijn terug te vinden. Vanaf ca. 150 na Chr. komt er een evolutie in de huizenbouw, waardoor de woonstalhuizen niet alleen groter worden, maar ook enkele van de middenstaanders vervangen

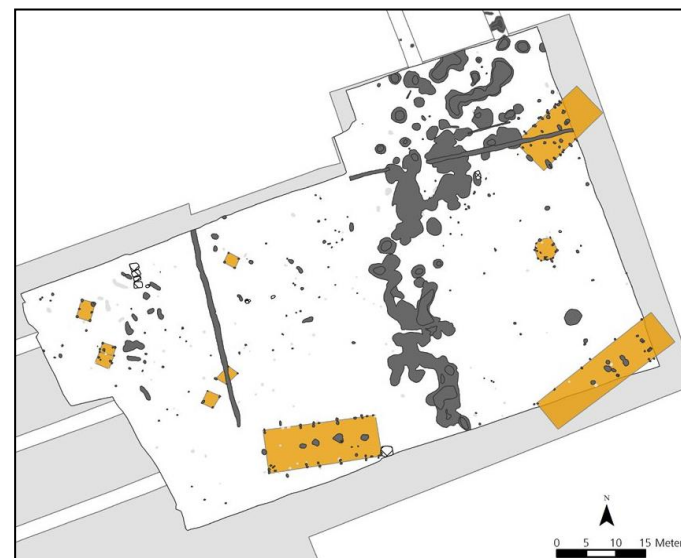
worden door zware palen in de wand. Hierdoor ontstaat er meer ruimte binnenin. Sommige van deze huizen hadden een verdiept stalgedeelte, een zogeheten potstal. Opvallend was de aanwezigheid van een gebouw zonder middenstaanders, dat in de laatromeinse tijd kan geplaatst worden, vermoedelijk ergens tussen 225 en 275 na Chr.

Faseringskaart van de opgravingen aan de Tijn- en Nelestraat in Turnhout (©AdAK)

Vlabbij werd in de verkaveling Meuletiende een gedeelte van een nederzetting uit het begin van onze jaartelling tot ca. 70 na Chr. teruggevonden. Het gaat hier om een drietal plattegronden van hoofdgebouwen. De huizen waren duidelijk nog in ijzertijdtraditie gebouwd met dubbele wandpalen en ingangspartijen, maar de centrale nokstaanders waren opvallend groter en dieper ingegraven. Blijkbaar is de bewoning nadien verschoven naar het zuiden.

Iets ten oosten aan de overkant van de ring kwamen in het nieuwe bedrijventerrein Bentel in Oud-Turnhout reeds sporen van Romeinse bewoning en een stuk van een vroeg-Romeins grafveld aan het licht. De grafmonumenten hadden alle een rechthoekige greppel. In beide reeds opgegraven monumenten werd een scherp terra nigra gevonden.

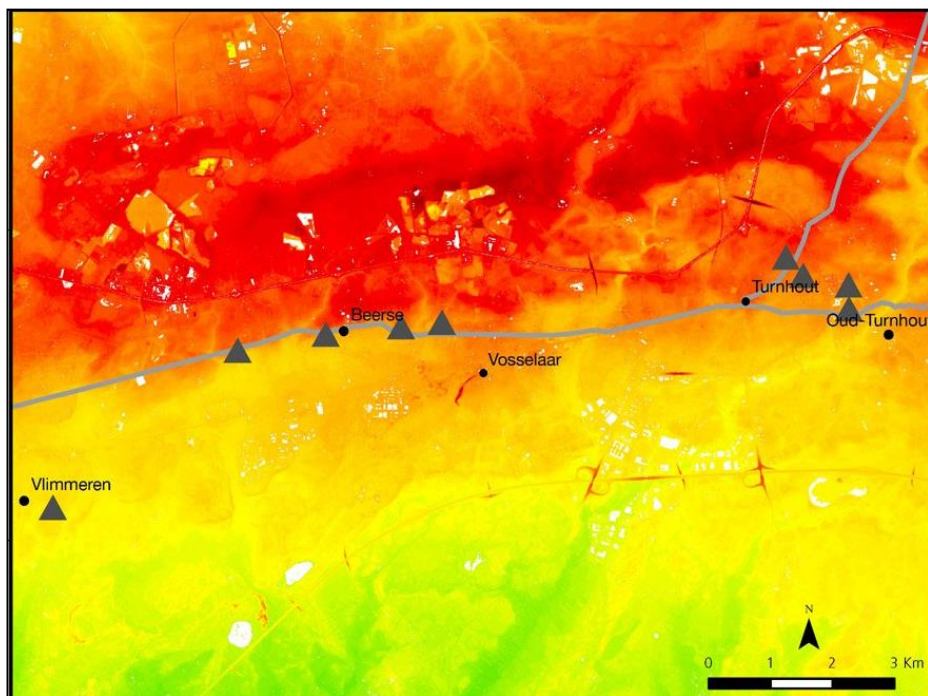
Overzicht van de opgravingen aan het Meuletiende (©AdAK)

Rechthoekig grafmonument uit de vroegromeinse periode in het zuiden van het plangebied Bentel (©AdAK)

In het centrum van Beerse, ten westen van Turnhout, werden in een klein plangebied op de rand van zogeheten microcuesta twee waterkuilen uit respectievelijk de vroege en de midden-Romeinse tijd onderzocht. Verder ten westen konden in een kleine verkaveling aan de Oostmalseweg, eveneens op de rand van de microcuesta een plattegrond van een potstalboerderij uit de late 2de of begin 3de eeuw worden opgegraven.

Opvallend is dat alle vindplaatsen zich ongeveer op één lijn bevinden, die lijkt samen te hangen met de oude middeleeuwse handelsweg van Keulen over Turnhout naar Antwerpen. Deze volgt de zuidelijke rand van de microcuesta, een Oost-West gerichte verhoging gevormd door oud-pleistocene klei-afzettingen, die de waterscheiding vormt tussen het Schelde- en het Maasbekken. Mogelijk splitst deze weg zich op ter hoogte van Turnhout richting Ravels. De ligging van deze vindplaatsen lijkt te bevestigen dat deze verbindingsweg teruggaat tot de Romeinse tijd, zodat in de toekomst in de omgeving van de weg nog meer Romeinse vindplaatsen kunnen worden verwacht.

Romeinse vindplaatsen en de vermoedelijke Romeinse weg op de DHM (©AdAK/NGI)

Stephan Delaruelle

De Archeologische dienst Antwerpse Kempen maakt deel uit van de projectvereniging Erfgoed Noorderkempen tussen de gemeenten Baarle-Hertog, Beerse, Kasterlee, Oud-Turnhout, Turnhout en Vosselaar met steun van de Vlaamse gemeenschap en de provincie Antwerpen.

Dit artikel verscheen ook op www.archeonet.be

Nieuwsbrief Taxandria 3, 2011

Nieuwe archeologische vondsten op de Turnhoutse Grote Markt

Tijdens de graafwerken op de Markt werden resten gevonden van bewoning tijdens de middeleeuwen. De archeologen van ADAK zijn intussen een onderzoek begonnen.

We citeren uit de persmededeling die de Archeologische Dienst voor de Antwerpse Kempen (ADAK) verspreidde.

'Vier medewerkers van de archeologische dienst AdAK bestuderen vandaag en morgen de gevonden sporen. Daarmee zijn ze waarschijnlijk vrijdag klaar. Waarschijnlijk wijzen ze op de aanwezigheid van boerderijen uit de vroege middeleeuwen (6de en 7de eeuw) en de volle middeleeuwen (10 tot 12de eeuw). Ze tonen aan dat er in die periode dus mensen woonden waar nu de Grote Markt is. Dat werd ook al bewezen door andere vondsten tijdens de archeologische opgravingen voor de start van de heraanleg vorig jaar. De heraanleg van de Grote Markt wordt niet gehinderd door deze vondst. De wegeniswerken kunnen gewoon verder.'

Sam Van Clemen in: *Gazet van Turnhout*, 5 mei 2011

Een stukje geschiedenis over Cultureel Centrum De Warande: aankoop en start

Dhr. Hubert Aerts mailde na het lezen van de vorige "taxandria nieuws" en vermeldde een anekdote over de **aankoop en de start van het cultureel centrum De Warande**. De basis voor deze tekst is zijn onuitgegeven proefschrift van 1968.

"Na de Tweede Wereldoorlog werd de draad voor de oprichting van een cultureel centrum opgenomen. Het is vooral na 1958, onder impuls van R. Proost, Schepen voor Opvoeding en Cultuur, dat concrete en brede plannen terzake zijn ontstaan en besprekingen op hoger niveau werden gehouden.

Reeds op 27.1.1956 werd door het comité tot aankoop van onroerende goederen een schattingsverslag opgesteld voor de grond en gebouwen van het oude gasthuis, met name voor 2 ha 29 a 15 ca een bedrag van 20.300.000 Bfr.

Wanneer de Commissie van Openbare Onderstand – eigenares van de gronden – in zitting van 7.11.1958 en 2.3.1959 zich hiermede akkoord verklaarde, had reeds de gemeenteraad der stad Turnhout op 23.1.1959 besloten tot de aankoop over te gaan aan de gestelde voorwaarden. Een Koninklijk Besluit van 21.2.1961 luidde als volgt: “Overwegende dat in die voorwaarden de bedongen kostprijs als niet verantwoord te beschouwen is.... Hebben wij besloten en besluiten wij: Artikel 1.- Bovenvermelde beslissing wordt NIET goedgekeurd. De stad Turnhout wordt er bijgevolg niet toe gemachtigd tot bedoelde vererving over te gaan...

Het oude gasthuis in de Warandestraat

De volledige procedure moest aldus heraangetrokken worden met een zeer eigenaardig verschijnsel:

Een nieuw schattingsverslag werd aangevraagd aan het comité tot aankoop van onroerende goederen evenwel met het verzoek geen rekening te houden met de verscheidene gebouwen welke op het perceel stonden.

Het nieuwe verslag gedateerd 15.9.1961 gaf als eindresultaat een som van 31.762.000 Bfr. Gelet op de hoge prijs besloot de gemeenteraad in zitting van 6.11.1961 bepaald af te zien van de aankoop van bedoelde gronden.

Mits opname van verscheidene verplichtingen door de stad werd op 2.5.1962 een aanvullend schattingsverslag opgemaakt “inzake de gronden overblijvende na het te slopen en door een ander administra-

Nieuwsbrief Taxandria 3, 2011

tief complex te vervangen gasthuis aan de Warandestraat te Turnhout” met als totaalprijs: 15.000.000 Bfr.

Met schrijven van 11.5.1961 meldde de Commissie van Openbare Onderstand haar akkoord onder de gestelde voorwaarden en reeds op 14.5.1962 en 4.6.1962 werd de aankoop opnieuw door de gemeenteraad aangenomen.

In zitting van de 6.8.1962 tenslotte werd door de gemeenteraad besloten: “..... de terreinen van het oude gasthuis.....zullen alleen worden aangewend voor het oprichten van het kunstcentrum omvattende muziek- en tekenacademie, tentoonstellingszalen, museum, wetenschappelijke bibliotheek en stadsarchieven. De vrijblijvende gronden zullen voorbehouden blijven voor de aanleg van een groene zone. Deze gronden zullen niet aangewend worden voor woningbouw.

Met het Koninklijk Besluit van 17.4.1964 werd dan eindelijk, na meer dan 8 jaar, de aankoop van de nodige gronden voor het oprichten van een cultureel centrum goedgekeurd.

Aanduiding der architecten en tragedie met de administratie:

De eerste stukken om een cultureel - en kunstcentrum op te richten, dateren van juni 1959 De eerste gedachte om een prijskamp in te richten voor het bouwen van een “kunstcentrum” werd reeds einde 1961 door het stadsbestuur verworpen.

In januari 1962 werd dan toch besloten een driemanschap aan te stellen voor het opmaken van de ontwerpen, lastvoorwaarden, be-

stekken, toezicht e.d. Hiervan zou de heer Fr. Schoeters, directeur der Tekenacademie, deel uitmaken. Later werd besloten de heren C. Vanhout en E. Wauters aan te duiden als de andere leden van het driemanschap.

Op een bespreking met de architecten in februari 1962 werden de werken geraamd op 20 à 25 miljoen.

In de allereerste fasen van de latere besprekingen werd een programma voor het kunstcentrum opgemaakt als volgt:

Het kunstcentrum moet bevatten: 1. Tekenacademie 2. Muziekacademie 3. Archief en stadsbibliotheek 4. Vergaderzaal – voordrachtzaal (tevens kunnen die dienst doen als tentoonstellingszaal 5. Museum Taxandria 6. Conciërgewoning.

In de volgende fasen van de besprekingen werd dit programma meermaals gewijzigd en aangepast en werd ook vastgesteld dat de raming van 1962 werkelijk te laag zou zijn om een verantwoord centrum te bouwen. In mei 1963 werd de raming reeds 28.000.000 Bfr. Een nieuwe raming in oktober 1963 bracht het bedrag reeds op 50.500.000.

Op een bespreking in maart 1966 werden de volgende cijfers vooropgezet:

Cultuurcentrum	70.000.000
Tekenacademie	17.000.000
Muziekacademie	12.000.000

In zitting van de gemeenteraad van 2.5.1966 kon reeds een voorontwerp worden goedgekeurd met een raming der werken voor het “cultureel centrum” van 88.652.000 Bfr. Hierbij zouden nog de teken- en muziekacademie moeten komen zodanig dat het totale complex wordt geraamd op 140.000.000 Bfr..

Met schrijven van 23.11.1966 werd de principiële goedkeuring van de heer R. Van Elslande, Minister van de Nederlandse Cultuur, bekomen en alzo kon met de bijzondere voorstudies gestart worden als: grondonderzoek, verwarming, betonstudie enz.

Na de lange aanlooperperiode en nadat reeds zeer vele voorontwerpen in bespreking met leden van het Ministerie, Provincie of Stad waren voorgelegd, kon eindelijk het definitieve plan van de eerste fase in detail goedgekeurd worden door de gemeenteraad in zitting van 34.7.1967 met een totaal bestek van 31.161.616 B fr + 2.181.313 (taks) = 33.342.929

De bevestiging van de principiële belofte van staatstoelagen door de heer Minister J. De Saeger voor de uitvoering van de eerste fase werd bekomen op 12.9.1967;

De aanbesteding werd uitgeschreven voor 2.10.1967 en in zitting van 9.10.1967 van de gemeenteraad werden de werken toevertrouwd aan de laagste bidder, namelijk de firma K. Vanhout en zonen, Vosselaar, voor de som van 34.585.231 Bfr.

Na de verdere, moeizame administratieve weg gevolgd te hebben (goedkeuring met definitieve toezegging van staatstoelagen 60% - goedkeuring door de provinciale overheid) kon eindelijk op 30.1.1968 de kennisgeving van toewijzing aan de aannemer worden overgemaakt.

Ook hier waren ruim 8 jaren verlopen tussen de eerste officiële contacten en de toewijzing der werken.

Hubert Aerts

Huidige grondige renovatie- en aanpassingswerken aan de Warande

Handley Page Halifax zware bommenwerper van 76 Sqn RAF ontploft boven Grootrees te Kasterlee in de nacht van 1 op 2 maart 1943

Kort na middernacht werden de bewoners van Grootrees te Kasterlee opgeschrikt door een ontploffing. De Handley Page Halifax B MK II serie 1 zware bommenwerper, met staartnummer **DT556** en romPCODE **MP-U** van het 76 Sqn RAF, was op in de nacht van 1 op 2 maart 1943 op terugweg naar zijn basis na een aanval op de hoofdstad van Nazi-Duitsland. Op de heenweg waren er al problemen met twee van de vier motoren geweest. Op de terugweg werd het bombardementsvliegtuig boven het Ruhrgebied gevangen in zoekende lichtstralen van FLAK (Fliegerabwehrkanone = luchtdoelkanon) batterijen en ondanks de bruske uitwijkingsmanoeuvres van de piloot werd het toestel toch getroffen door splinters van de afgevuurde granaten. Niemand van de bemanning was hierdoor gewond en het vliegtuig bleef doorgeliepen. Rond 00.13 uur werd het plots doorzeefd met kogels van een nachtjager en de boordcommandant gaf het bevel om het toestel te verlaten. Volgens ooggetuigen zou het toestel ontploft zijn vooraleer het op de grond in Grootrees te Kasterlee neerstortte.

Het toestel was om 18.27 uur van zijn basis Linton-on-Ouse in de buurt van York (North Yorkshire in VK), voor een bombardementsopdracht op Berlijn opgestegen. Het is niet met absolute zekerheid vast te stellen welke nachtjager de **MP-U** heeft neergeschoten, maar uit sommige bronnen meen ik te kunnen opmaken dat *Ofw. (Oberfeldwebel = Sergeant Majoor) Hans Kause* van het 3de Staffel (smaldeel) van Nachtjachtgeschwader 1 (Eerste nachtjacht wing) deze Halifax neerhaalde. *Ofw. Hans Kause* eist immers een overwinning op een Halifax om 00.13 uur op. Er wordt echter geen plaatsaanduiding aangegeven, maar volgens de overwinningslijsten betreft het hier de enige Halifax die rond dat uur werd neergeschoten.. *Ofw. Kause* opereerde in die periode vanuit het vliegveld Venlo (NL.) en vloog met Messerschmitt Bf 110 toestellen in het systeem DUNAJA (Zie artikel over BF-479 neergestort in Corsendonk). Zijn toestel **G9+?L**, (geel) was uitgerust met de schuin gerichte "Schräge Musik" kanonnen en met een doelzoekradar. Over *Ofw. Hans Kause* is weinig gekend. Hij komt niet voor in de lijsten van de Duitse piloten die de status van aas (5 overwinningen) hebben behaald. Ik heb slechts één andere overwinning van hem gevonden. Op 26 februari 1943 staat zijn naam vermeld voor een

Nieuwsbrief Taxandria 3, 2011

overwinning om 22.30 uur op een tweemotorige halfzware Vickers Wellington boven Osterbeck (Westerkappeln bij Osnabruck, Nordrhein-Westfalen) of Oosterbeek in Gelderland (NL). Het zou eventueel de Wellington met staartnummer **BK468** en romPCODE **PT-?** van het 420 Sqn RCAF (Royal Canadian Airforce) kunnen zijn welke in de buurt van Mönchengladbach (DE) op weg voor een aanval op Keulen (DE) neerstortte en waarvan de bemanning eerst lokaal begraven werd en nu in Rheinberg (DE) oorlogskerkhof rust.

De firma Handly Page Halifax zware bommenwerper werd ontwikkeld in 1937 als de H.P.56 en hieruit werden verdere versies afgeleid. De **DT556** was een model MK II serie 1 en werd gebouwd door de firma Electric Co. in Salmesbury, Preston (Lancashire, UK) en werd tussen 27 Sep 1942 en 9 Nov. 1942 aan het 78 Sqn RAF geleverd en later overgedragen aan het 76 Sqn RAF. Dit smaldeel had de leuze "Resolute" (= Doortastend) en een lopende leeuw in zijn schild (zie logo hiernaast).

De eerste operationele actie van het 76 Sqn RAF in WOII was een aanval in de nacht van 12 op 13 juni 1941 met 3 Halifax toestellen op Hülst bij Krefeld (Nordrhein-Westfalen, (DE)). Twee van deze toestellen keerden vroegtijdig terug en het derde bombardeerde Essen (DE) in plaats van het doel. De laatste oorlogsopdracht was een aanval samen met 450 andere toestellen op de zware kustbatterijen van Wangerooze (Niedersachsen, DE) op 25 april 1945. Deze aanval kostte het leven aan ongeveer 300 mensen (soldaten, burgers en dwangarbeiders), zonder het verlies aan vliegtuigbemanningen mee te rekenen (28 Canadezen, 13 Britten en 7 Fransen van het 347 Free French Squadron). Bij deze aanval verloor het 76 Sqn twee van zijn Halifax bommenwerpers.

De neergestorte Halifax **MP-U** for Uncle had voor deze zending de volgende bemanning:

1. Als piloot, de commandant van het smaldeel, *S/L (Squadron Leader = Majoor) John Lawrence Fletcher DFM* (Distinguished Flying Medal), staartnummer 44065, 29 jaar oud. Hij sneuvelde en rust nu in het Schoonselhof Commonwealth oorlogskerkhof in graf II, G 25. *S/L John L. Fletcher* verdiende zijn DFM onderscheiding, toen hij nog de rang van Sgt (Sergeant) had, bij een historische aanval op de vliegbootinstallaties van Sylt

(Schleswig-Holstein, DE) op 19 – 20 maart 1940. Deze aanval was bedoeld als vergelding voor het bombardement door enkele Duitse vliegtuigen van een RAF basis waarbij 8 Brits RAF personeel gedood werd. Bij de aanval op Sylt werden, in de tijdspanne van 4 uur, 20 ton HE bommen (High explosive) en 1200 brandbommen afgeworpen waardoor de watervliegtuigen, hun loodsen en de brandstofvoorraden vernietigd werden. De tekst van de oorkonde luidde: *“Sgt Fletcher was a captain of one of the aircraft which attacked the seaplane base at Sylt on the night of 19-20th March 1940. He set the highest example of gallantry by successfully attacking the hangars and slipway at a height which brought him and his crew up against the full force of the anti-aircraft fire of the heavily defended base”*.

(zie foto van Sgt. Fletcher bij het opspelden van DFM).

Over S/L Fletcher zegde zijn commandant WC (Wingcommander = Lt. Kolonel) Leonard Cheshire VC (Victoria Cross): *“I could not have found anywhere a finer man to have in the Sqn”*. (= Ik zou nergens een betere man gevonden hebben om in mijn smaldeel te hebben).

2. F/L (Flight Lieutenant = Kapitein) Arthur Thomas Weathly, stamnummer 42290, 22 jaar oud. Hij sneuvelde en rust nu naast de boordcommandant in Schoonselhof, graf II G 24. F/L Weathly was eveneens een piloot die op deze opdracht meevloog onder training. Zijn echtgenote Yvonne was 3th officer (equivalent van Pilot Officer = Onderluitenant) bij ATA (Air Transport Auxiliary). Dit was een eenheid bestaande uit piloten die niet voor de RAF geschikt gevonden werden. Er waren ook tientallen vrouwelijke piloten van allerlei landen in deze organisatie. Hun taak bestond erin om nieuwe of herstelde vliegtuigen van de fabrieken naar de eenheden te vliegen zodat voor deze “niet gevechtstaken” geen operationele piloten dienden te worden gebruikt. Deze piloten waren zeer bedreven daar ze met allerlei types vliegtuigen moesten vliegen, in tegenstelling tot de operationele piloot).

3. P/O (Pilot Officer) RCAF (Royal Canadian Air Force) Harold Barbour Moore, stamnummer J/17007, 23jaar was de staartschutter en rust ook in Schoonselhof, graf II G 27. P/O Harold Moore was een Amerikaan uit Virginia, die waarschijnlijk zoals enkele anderen Amerikanen via Canada zich lieten aanwerven om mee te vechten tegen Nazi-Duitsland. Tot aan de oorlogsverklaring van Duitsland aan de Verenigde Staten in december 1941, was dit volledig in strijd met de strenge neutraliteitswetten van de Verenigde Staten. De Amerikanen die in die periode mee gingen vechten met andere landen

konden normaal nooit meer terugkeren naar hun geboorteland, daar ze hierdoor hun Amerikaanse nationaliteit verloren. Ze konden bovendien nog zwaar gestraft worden voor het overtreden van de neutraliteitswet. Mogelijke bewijzen van Duitsland in deze periode dat Amerikaanse staatsburgers meevochten met de Engelsen zou de Amerikaanse regering in een onaangename situatie plaatsen. Nadat de Verenigde Staten ook aan de oorlog gingen deelnemen verlieten veel van de Amerikaanse piloten hun Britse smaldelen om opgenomen te worden in de pas gevormde “Eagle Squadrons”. (cfr. “The Few” van Alex Kershaw verschenen in 2006 bij Da Capo Press). Volgens de gegevens van de Commonwealth Grave Commission had Harold Barbour Moore de dienstgraad van P/O terwijl anderen hem met de graad van sergeant vermelden.

4. P/O RCAF Grenville Gordon Stanley, stamnummer J/17008, 22 jaar, was de radio-operateur. Hij was een Canadees van St. John, New Brunswick en sneuvelde eveneens. Zijn graf bevindt zich ook op Schoonselhof, graf II G 25. Daar het stamnummer van P/O Stanley slechts met één nummer verschilt van dit van P/O Moore ligt het voor de hand aan te nemen dat beiden zich op dezelfde plaats en datum hebben laten aanwerven in de RCAF. Ook voor P/O Stanley is de militaire dienstgraad in de gegevens van de Commonwealth Grave Commission deze van P/O terwijl ander bronnen hem met de dienstgraad van F/S (Flight Sergeant = 1ste Sergeant).

5. Sgt RAFVR (RAF Voluntary Reserve) Louis Arthur Trinder, stamnummer 1320028, 19 jaar was de schutter in de rugtoren. Hij werd eveneens gedood en is begraven in Schoonselhof graf II G 26.

6. F/O (Flying Officer = Luitenant) W.P.A. Blackman, stamnummer 126793, de bommenrichter, kon zich met zijn valscherp redden maar werd door de Duitsers opgepakt en als krijgsgevangene nr. 244 in Stalag (Stammlager) Luft 3 Sagan (nu Żagán in Polen) gevangen gezet.

7. Sgt. V.J. Crutch, stamnummer 575514, was de boordwerktuigkundige en kon zich eveneens met zijn valscherp redden. Hij werd eveneens gevangen genomen en als gevangene nr. 227631 naar Stalag IVB Mühlberg aan de Elbe (Brandenburg) gevoerd. In 1990 zou John Crutch met zijn vrouw Dorothy terug naar Kasterlee komen om de plaats waar zijn Halifax neerstortte te bezoeken. Dit verhaal en de ervaringen van Sgt. Crutch worden verteld in het boek “Oorlog over ons Dorp” van Cyriel Proost en in 1994 uitgegeven door de Heemkundige Kring Kasterlee-Lichtaart-Tielen.

8. F/O Souter-Smith, de navigator, kon ontsnappen en is via de ontsnapingslijn “Portemine” naar Zwitserland kunnen vluchten. Daar werd hij door het neutrale land geïnterneerd. Volgens sommige berichten zou Souter-Smith in Australië door een auto ongeval in 1973 omgekomen zijn. Volgens John Crutch zou hij echter aan kanker overleden zijn.

Bij deze zending verloor het 76 Sqn RAF nog een tweede bommenwerper, de **MP-V** die na 21hr48 plots verdween.

Het rapport van RAF Bombercommand over de opdracht naar Berlijn van de nacht 1-2 maart 1943 luidt, vrij vertaald, als volgt:

302 vliegtuigen – 156 Lancasters, 86 Halifaxes, 60 Stirlings naar Berlijn uitgestuurd.

De padvinders (Opm. van JVT: vliegtuigen uitgerust met radar om de doelen te vinden en te markeren) ondervonden moeilijkheden om de markeringen te concentreren omdat een groot gedeelte van de stad niet op de H2S beeldschermen kon onderscheiden worden. Foto's van het bombardement tonen aan dat de bommen over meer dan 100 vierkante mijl (= 258 km²) vielen, wel met de meeste nadruk op het zuidwesten van de stad. Nochtans, door het inzetten van een groter aantal vliegtuigen en dat deze vliegtuigen gemiddeld een grotere bomlading hadden, was de proportionele toegebrachte schade aan Berlijn versus aantal ingezette vliegtuigen groter dan bij de vorige aanvallen. Dit soort resultaat – waarbij belangrijke schade wordt toegebracht door slechts gedeeltelijk succesvolle aanvallen – werd kenmerkend voor de aanvallen van Bomber Command. Sommige bommen troffen het Telefunkenfabriek waar het H2S toestel, door de Duitsers buit gemaakt op de Stirling die bij Rotterdam gecrasht was en voor onderzoek terug samengesteld werd. Het H2S apparaat was volledig vernietigd door dit bombardement maar een Halifax van het 35ste Sqn met een bijna volledig intact H2S toestel stortte in Nederland bij deze aanval neer en de Duitsers waren onmiddellijk terug in staat om hun onderzoek van de H2S toestellen verder te zetten. 17 vliegtuigen – 7 Lancasters, 6 Halifax, 4 Stirlings – gingen verloren, wat 5,6% van de aanvalsvloot vertegenwoordigt.

De Halifax van het 35 Sqn waar hiervan sprake heeft het staartnummer W7877 en rompnummer TL-O en werd neergeschoten door nachtjager Lt. (Leutnant = onderluitenant) August Geiger van 2/NJG1 die 54 overwinningen op zijn palmares verzamelde. De TL-O van 1 maart 1943 was zijn 13de overwinning. Hptm (Hauptman = Kapitein) Geiger zou nochtans reeds op 30 september 1943 sneuvelen).

Informatie over de Handley Page Halifax Mk II serie 1 zware bommenwerper:

Ongeveer gelijktijd met de legendarische andere zware Britse bommenwerper, AVRO Lancaster, ontwikkelde de firma Handley Page Ltd. de Halifax. Het type Mk II serie 1 was uitgerust met 4 Rolls Royce Merlin XX motoren die elk 1640 HP leverden. De vleugelbreedte van het toestel was 31,70 meter en het toestel was 22 meter lang. Het bereikte op 7.300 meter hoogte een maximumsnelheid van 450 km per uur.

Nieuwsbrief Taxandria 3, 2011

Nochtans slonk deze snelheid en het vliegbereik snel naarmate het gewicht van de lading bommen (maximaal 13.000 pond) toenam. De MK II was uitgerust met een rugkoepel. Voor eigen verdediging was dit type bommenwerper uitgerust met 2 mitrailleurs van .303" (7,7 mm) in de neus en rugkoepel en 4 in de staartkoepel.

Handley Page Halifax zware bommenwerper (35 Sqn RAF), foto hieronder: cockpit.

De bemanning bestond uit 1 piloot (zoals bij de meeste Britse bommenwerpers), 1 boordwerktuigkundige, 1 bommenrichter / neusschutter, 1 radio bediener, 1 navigator, 1 schutter in de rugkoepel en 1 schutter in de staartkoepel.

Door de vreemde opstelling van de instrumenten in de Halifax bommenwerper werd wel eens lachend gezegd dat de ingenieurs van Handley Page, bij de ontwikkeling van deze bommenwerper, de instrumenten van buiten uit door het venster in de cockpit geworpen hadden en dat de monteurs de instrumenten geplaatst hadden waar ze deze hadden gevonden.

In het totaal werden er 6.176 bommenwerpers van het type Halifax (alle versies) gebouwd. Hoewel de Handly Page Halifax nooit de legendarische status van de AVRO Lancaster haalde werden door deze zware bommenwerper 227.610 ton bommen afgeworpen in 75.730 opdrachten.

Jozef Van Troy, Cdt v/h Vlw. Ing. b.d.

Enkele oproepen

De hele geschiedenis van regio Turnhout op je TV

De afgelopen jaren is in onze regio een grote hoeveelheid oude filmspoelen gedigitaliseerd. Onder andere het stadsarchief van Turnhout bewaart deze nu op harde schijven. Hoog tijd dus om er mee aan de slag te gaan. En daar hebben we uw hulp voor nodig. Concreet zijn we op zoek naar de plezantste, grappigste, ontroerendste, meest memorabele fragmenten uit de collectie. Het gaat om korte fragmenten van maximum 20 seconden. Deze pareltjes zetten we nadien uitgebreid in de publieke belangstelling.

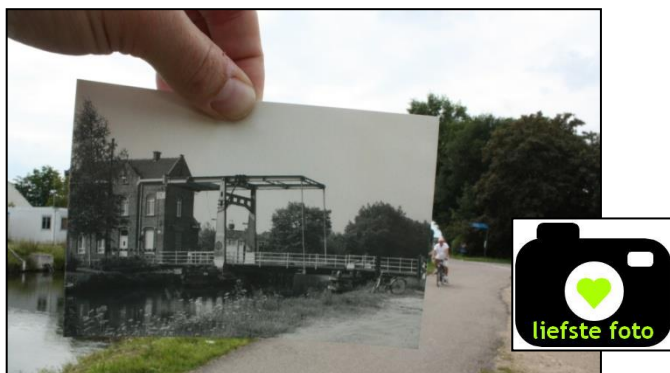
Ziet u het zitten om als een detective op zoek te gaan naar deze fragmenten in vele uren Turnhoutse en Kempense geschiedenis? Dan bent u de man of vrouw die we zoeken! Neem vrijblijvend contact op met de **Erfgoedcel Noorderkempen** voor meer informatie: 014 44 33 62. Hopelijk tot binnenkort!

Foto's uit de oude doos? www.erfgoedbanknoorderkempen.be

Fotowedstrijd Liefste foto

De erfgoedcel Noorderkempen organiseert een fotowedstrijd waarbij u uw favoriete foto('s) van vroeger inpast op de huidige locatie. Hou best uw oude foto in de hand voor de lens van je fototoestel, zodat deze mooi op de achtergrond past.

Meer info vindt je op www.erfgoedcelnoorderkempen.be. Deelnemen kan tot 31 oktober 2011. De winnaar ontvangt een HD digitale fotolijst.

Op zoek naar erfgoedbomen

Dit project van de Provincie Antwerpen is een oproep aan iedereen om in de provincie Antwerpen bomen bij kapelletjes en kruisen of bomen met boomkapelletjes op te sporen en te melden. Ook willen we de bijbehorende verhalen, gebruiken en mythes die nog gekend zijn opsporen zodat dit levend erfgoed niet verloren gaat.

Concreet zoekt u mee naar het aantal en de soorten bomen, struiken of hagen die bij kapelletjes of kruisen staan.

Soms vind je een alleenstaande boom bij een veldkapel of veldkruis. Bij een kapelhof wordt het kapelletje omringd door een aantal bomen. Ook struiken of een geschoren haag kunnen kapellen of kruisen omgeven. Bomen waarop kleine kapelletjes of beelden hangen, worden ook mee opgenomen in onze inventaris.

Het versturen van uw inventarisatiegegevens kan o.a. digitaal via www.provant.be/erfgoedbomen (ook uw foto's kun je hierin opnemen en mee verzenden).

Tot 31 mei 2012 kunt u gegevens doorsturen. Uit alle inzendingen zullen twintig gelukkige deelnemers een prachtige publicatie als cadeau ontvangen.

Stamboom en DNA-onderzoek Proost

Taxandrialid Ludo Proost uit Leuven is bezig aan een onderzoek in verband met de familienaam Proost in de provincie Antwerpen. Omdat deze naam vooral verspreid is in deze provincie duikt de vraag op in hoeverre deze personen met elkaar verwant zijn. Om dit vermoeden te staven, heeft hij een website opgebouwd <https://sites.google.com/site/familienaamproost/>. Alle info is te vinden op de eerste bladzijde van deze website evenals de motivering ervan: stamboom en DNA-onderzoek.

Hij nodigt mannelijke vrijwilligers Proost uit zich in te schrijven voor het DNA-onderzoek van <http://www.brabant-dna.org/joomla/> van het Project Oud-hertogdom Brabant.

Erfgoed in de media en op het internet

- De vzw Octave en organist Nico Declerck tonen op hun website enkel pagina's uit de kerkmeestersrekeningen van de Sint-Pieterskerk (Inventaris Heuvelmans, ON 37). Het gaat om de bouw van een nieuw orgel in de Sint-Pieterskerk in 1661. Het contract staat online: <http://www.vzw-octave.be/> klik op "home" en ga naar "nieuw".
De 12de orgelmaand Turnhout van Octave biedt in september en oktober opnieuw heel wat interessante concerten. Voor meer info zie bovenstaande website.

- Uitzonderlijk interessant is de website van Gie Torremans die de hand wist te leggen op een honderdtal krantenknipsels uit de Gazet van Antwerpen. Het zijn (biografische) teksten over belangrijke of opvallende personen die vroeger in Turnhout en omstreken werkten en leefden. De teksten zijn van de hand van Bert Dilles en werden gepubliceerd in 1973. Elke week verschijnt er een nieuwe op de website.

Zie: http://www.turnhout3d.be/Wie_was_Wie.html

- De 'zoekrobots' zijn dé toegang tot de archieven die bewaard worden in het Belgische Rijksarchief. De vernieuwing van deze zoekrobots is één van de belangrijkste projecten voor het Rijksarchief in 2011. Niet alleen de technische infrastructuur maar ook de zoekmogelijkheden en de presentatie worden aangepast. Zie: <http://search.arch.be/>

- Monumentenwacht Vlaanderen (<http://www.monumentenwacht.be/>) brengt een gratis onderhoudsbrochure van 76 blz. uit in samenwerking met Monumentenwacht Oost-Vlaanderen. Het doel is het basisonderhoud aan begraafplaatsen te stimuleren met aandacht

voor het milieu (bodemerrosie en pesticiden), het behoud van het funeraire erfgoed, het sociaaleconomische aspect en het creëren van bezinningsmomenten.

http://www.monumentenwacht.be/sites/www.monumentenwacht.be/files/news/onderhoud_van_funerair_erfgoed.pdf

- Voor vele kerken in Vlaanderen, zoals de *Sint-Jozefkerk* in Vosseelaar, is men op zoek naar een waardige herbestemming. De Vlaamse regering keurde de conceptnota over de toekomst van de Vlaamse parochiekerken goed. Het groot aantal parochiekerken in Vlaanderen, de toenemende secularisering en de zware financiële impact die het beheer van die kerken heeft op lokale besturen en kerkfabrieken leidde ertoe dat de knelpunten en uitdagingen in kaart zijn gebracht. Deze conceptnota biedt een antwoord op die analyse. "Als overheid is het onmogelijk een kerk te onttrekken van haar religieuze functie en zo een nieuwe bestemming te geven, zonder dat daarvoor een kerkrechtelijke beslissing is genomen," aldus Bourgeois. "Het kerkbestuur beslist of een parochie blijft bestaan of kan opgeheven worden. Daarom is het belangrijk dat kerkbesturen, kerkraden en lokale besturen nauw samenwerken en afspraken maken."

Vlaanderen telt maar liefst 1.792 parochiekerken voor 308 gemeenten. Daarvan is 1 op 3 beschermd als monument. In 2009 betaalden de Vlaamse gemeenten 41 miljoen euro aan exploitatietoelagen aan kerkfabrieken. Daarbovenop nog eens 34 miljoen euro aan investeringstoelagen. Slechts 20 % van de kerkfabrieken is zelfbedruipend.

De basisidee is dat een eventuele nevenbestemming / herbestemming van niet of onvoldoende gebruikte parochiekerken het resultaat moet zijn van een lokaal gevoerde discussie. De lokale context en de lokale gevoeligheden moeten in rekening worden gebracht.

De volledige nota kan u lezen op www.archeonet.be:
http://www.archeonet.be/images/parochiekerken_conceptnota.pdf

Kunst in en rond Turnhout

KempART, de kunstroute in en rond Turnhout vindt dit jaar plaats op zondagen 18, 25 september en 2 oktober 2011. Deze biënnale is aan de vierde editie toe. De vorige edities leren ons dat dit culturele evenement een overweldigend succes is.

44 beeldende kunstenaars, op 31 verschillende locaties, zetten op deze zondagen hun atelier open voor het ruime publiek. Aan de hand van demonstraties en uitleg maken de kunstenaars hun bezoekers wegwijz in de wondere wereld van idee tot kunstcreatie.

De overzichtstentoonstelling in het Theobaldus Kunsthuis biedt de bezoeker de mogelijkheid om een eigen kunstroute samen te stellen. Deze overzichtstentoonstelling is reeds toegankelijk vanaf zondag 11 september. De inkom is gratis.

De ateliers zijn open op zondagen 18, 25 september en 2 oktober 2011 van 10 tot 18 uur op 32 locaties in Turnhout en aanpalende gemeenten.

Overzichtstentoonstelling vanaf 11 september t.e.m. 2 oktober 2011
In Theobaldus Kunsthuis Koningin Elisabethlei 2, 2300 Turnhout
zaterdag en zondag van 10 tot 18 uur; van woensdag t.e.m. vrijdag van 14 tot 18 uur

Een organisatie van De Scherf vzw
www.kempart.be of 0476 59 89 07 Griet Mertens

Archief in de kijker

De voorbije maanden zijn er in het Turnhoutse stadsarchief weer heel wat documenten geïnventariseerd die online raadpleegbaar zijn op: <http://www.tram41.be/>

- Inventaris van 19de-eeuwse bouwdoossiers. Alle dossiers kunnen geraadpleegd worden in de leeszaal. Deze dossiers bevatten de aanvragen voor het bouwen en verbouwen van woningen, winkels, scholen, molens, fabrieken en voor het plaatsen van een uithangbord. Een groot aantal dossiers bevat de oorspronkelijke geveltekeningen.
- Inventaris van het archief van "Echo de la Campine" Turnhout telt en telde tal van muziekverenigingen. Eén van de oudste was "Echo de la Campine", opgericht in 1862 om "muziek onder de jeugd te brengen en aangename winteravonden aan de burgers te verschaffen". Het unieke archief (1862-1948) is vanaf nu raadpleegbaar in de leeszaal van het Stadsarchief.
- Inventaris van het archief van de Katholieke Filmliga Van 1935 tot eind jaren 1960 controleerde de "Katholieke Filmliga" alle films die in Turnhout vertoond werden op hun zedelijkheid. "Schunnige" films werden verketterd en geboycot. De liga organiseerde ook een jaarlijks filmforum.

Te koop: boek Kloosterlingen in Turnhout Van Annonciaden tot Zwartzusters

Zoals we in de vorige nieuwsbrief vermeldden heeft Willy Van Sprengel een naslagwerk over de kloosterlingen in Turnhout geschreven.

De vraag naar de 140 blz. tellende bundel was zo groot, dat de auteur het in eigen beheer uitgeeft.

Het boek 'Kloosterlingen in Turnhout' kost 10 euro en is te verkrijgen bij Willy Van Sprengel, Korhaanstraat 9, 2300 Turnhout, 014/43.04.69.

Turnhoutse eeuweligen (slot):

Antonia Gils (1907-2009)

Antonia Maria Francisca Gils, Jeanne genoemd, werd als tweede jongste van elf kinderen op 30 januari 1907 in de Klinkstraat geboren. Vader Carolus was arbeider en moeder Maria Gilis huisvrouw.

Op 27 mei 1927 trad ze in in het Convent van Bethlehem. Jeanne legde haar tijdelijke geloften af op 1 mei 1929 en haar eeuwige geloften op 1 mei 1932. Haar kloosternaam was zuster Salesia. In 1929 behaalde ze het diploma van krankzinnigenverpleegster in Leuven en in 1944 het diploma van gasthuisverpleegster te Antwerpen. Ze deed verplegingswerk in de psychiatrie, zowel te Sint-Antonius-Brecht als in Duffel. Ze zette zich

ook in voor de ziekenhuispatiënten en de kinderafdeling.

Toen ze als verpleegkundige stopte, begon ze haar eigen naaiatelier. Fijn borduur- en kantwerk werden nu haar hoofdtaak. De ervaring opgedaan vóór haar intrede bij de opstart van de technische school kwam haar goed van pas. Het resultaat van één jaar fijn borduurwerk van vier leerlingen onder leiding van juffrouw Jeanne Gils wekte verwondering alom.

Haar 100ste verjaardag werd gevierd in het Convent en ook in het woon- en zorghuis Hof van Arenberg, leefgroep Tabor in Duffel, waar ze sinds 2006 verbleef.

Zuster Salesia overleed te Duffel op 14 februari 2009.

Jan De Kort (1907-2009)

Joannes Carolus Josephus De Kort werd op 25 maart 1907 in de Kwakkelstraat te Turnhout geboren. Hij was de zoon van dienstbode Franciscus De Kort en van huisvrouw Catharina Lauwers. Smid Jan Maes en dienstbode Franciscus Van Dyck waren bij de aangifte van zijn geboorte de getuigen.

Jan was gehuwd met Maria Theresia Van Heertum. In 1955 kocht hij in de Beirenmolenstraat het huis van zijn ouders die hier in 1929 kwamen wonen. Hij bleef er tot het einde wonen samen met zijn dochter Francine.

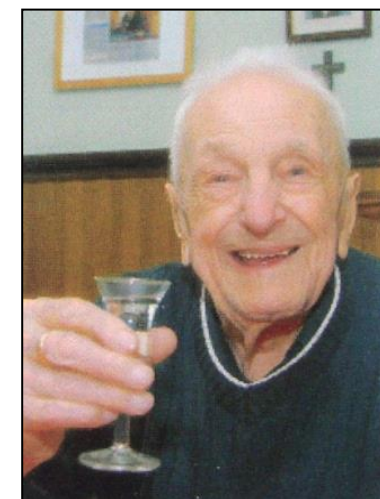
Jan begon in 1932 te werken bij de firma Vosters. Hij reed er 40 jaar met de vrachtwagen waarvan 23 jaar met een trekker-oplegger. In België reed hij vooral in West-Vlaanderen en Wallonië. Ook in Nederland reed hij veel met de vrachtwagen. Daar ging hij vooral kalk lossen. Zijn verste klant woonde boven Amsterdam. Het gebeurde zelfs dat hij tweemaal per dag op en af met kalk naar Arnhem reed.

Tot op zijn 92ste reed Jan nog met de auto tot deze werd afgekeurd. Ruim 30 jaar, vanaf zijn pensioen, kwam hij in zijn stamcafé "De Oude Molen" aan de Steenweg op Oosthoven. Op zijn 100ste verjaardag werd hij getraceerd met een enorme taart. Ook in café "Den Bink" ging hij soms een pintje drinken omdat het dicht bij de deur was.

Zijn grootste hobby was biljarten. Zo speelde hij op zijn 99ste in de Oude Molen nog de openingswedstrijd op het seniorentornooi biljart!

Jan De Kort overleed op 17 februari 2009 in het Sint-Elisabethziekenhuis te Turnhout.

Josepha De Buck (1907-2009)

Josepha De Buck werd in 1907 geboren. Ze huwde met Paul De Ceuster. Haar zoon Luc huwde met Lutgarde Van Hemelryck, de dochter van Gustaaf Van Hemelryck. Gustaaf baatte destijds fietsenhandel "Ambo" in de Patersstraat uit. Nadat haar man overleden was verhuisde ze naar home Sint-Lucia waar ze in 2009 overleed.

Philomena Van De Vliet (1908-)

Philomena Van de Vliet werd te Turnhout in het Papenstraatje geboren op 23 september 1908. Ze was de dochter van Petrus Josephus en Catharina Albertina Melis. Getuigen bij de aangifte van haar geboorte waren sigarenmaker Adrianus Melis en sigarenmaker Joannes Waegemans. Haar vader was timmerman.

Philomena liep tot haar veertiende school aan de Baron du Fourstraat. Ze huwde met Gerard Gevers, de zoon van Jeanneke Van de Breem. Beiden werkten in Weverij Vueghs. Ze trouwden in 1932 en kregen twee kinderen : Willy en Denise.

Nieuwsbrief Taxandria 3, 2011

Sinds 1958 woont Philomena aan de Bollebaan in Vosselaar, samen met haar zoon.

Haar honderdste verjaardag werd gevierd met een stoet die van de Bollebaan naar het gemeentehuis trok. Het eigenlijke verjaardagsfeest, dat open stond voor alle inwoners, vond plaats in zaal Berkenmei.

Cecilia Van Eyck (1891-1991)

Cecilia Van Eyck werd op 10 februari 1891 te Turnhout geboren. Ze was de dochter van Joannes Van Eyck en Joanna Eulalia Taymans. Vader was muziekmeester en moeder huisvrouw. Getuigen bij de aangifte van haar geboorte waren stadssecretaris Henricus Peeters en kantoorbediende Aloysius Leysen.

Cecilia Van Eyck overleed op 13 maart 1991.

Tekst en foto's: Willy Van Sprengel

Object van de maand september: beeld van de heilige Barbara uit het Taxandriamuseum

Marie-Paule Peeters schreef een korte tekst over het beeld van de heilige Barbara dat in het "straatje" van het Taxandriamuseum stond. De objectfiche van dit beeld vindt u in de meeste stadsgebouwen of op

http://www.turnhout.be/doc_dwl.php?id=10405

Redactie

(cultuur)historische activiteiten en suggesties kan u versturen naar taxandriavzw@gmail.com of contacteer Bert Hendrickx (zie gegevens op de achterkant van het jaarboek). Alvast bedankt!

Foto (voorlopig?) onbekend nummer 4

Het stadsarchief van Turnhout bevat heel wat foto's waarvan de inhoud onbekend is.

Het bijschrift bij foto 00061_04 luidt: *huldiging in de schepenzaal van het 'nieuwe' stadhuis op de Grote Markt te Turnhout in het kader van de festiviteiten van 750 jaar Turnhout, 1961. Mevr. Dergent – Bouvin (uiterst links) en dhr. Richard Proost (midden) zijn gekend. Maar wie zijn de andere personen?*

Op de Erfgoedbank (<http://www.erfgoedbanknoorderkempen.be>) kan u deze foto en bijhorende foto's in detail bekijken. Stuur uw antwoord naar taxandriavzw@gmail.com met vermelding van nummer 4. Alvast bedankt.

